

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
TAUTSAIMNIECĪBAS KATEDRA

Jānis Priede

**LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU EKSPORTA
KVALITĀTES KONKURĒTSPĒJAS ANALĪZE**

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS
Ekonomikas doktora (Dr. oec.) zinātniskā grāda iegūšanai

Nozare: Ekonomika
Apakšnozare: Latvijas tautsaimniecība

Darba zinātniskais vadītājs: Dr.oec., profesors Roberts Škapars

RĪGA 2010

Promocijas darba anotācija

Promocijas darba mērķis ir izpētīt preču kvalitātes saikni ar uzņēmuma, nozares un valsts konkurētspēju, novērtēt Latvijas tautsaimniecības nozaru preču eksporta kvalitātes konkurētspēju Eiropas Savienības 15 valstu tirgū un izstrādāt priekšlikumus Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas veicināšanai.

Pirmajā nodaļā autors apskata jautājumus, kas saistīti ar kvalitātes nodrošināšanu un tās nozīmi konkurētspējas veicināšanā. Nodaļas pirmajā apakšnodaļā tiek analizēts kvalitātes jēdziens, apskatot dažādu zinātnieku un ekspertu viedokļus kvalitātes nodrošināšanas jomā, kā arī tiek analizēta kvalitātes nodrošināšanas metožu un modeļu ekonomiskā nozīme. Šajā apakšnodaļā autors iekļāva gan ekonomiskās efektivitātes analīzi, gan vēsturisko informāciju par valstu pieredzi ekonomikas veicināšanā, izmantojot kvalitāti kā galveno konkurētspēju veicinošo faktoru. Otrajā apakšnodaļā autors apskata kvalitātes nodrošināšanas saikni ar konkurētspēju, analizējot dažādu autoru veiktos pētījumus kvalitātes konkurētspējas jomā, kā arī izstrādāja autora pieeju Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspējas aprēķināšanai un novērtēšanai.

Otrā nodaļa ir veltīta kvalitātes nodrošināšanas jautājumiem Latvijā, kā arī tautsaimniecības nozaru eksporta raksturojumam un šo nozaru kvalitātes konkurētspējas aprēķiniem un analīzei. Nodaļas pirmajā apakšnodaļā ir apskatīta kvalitātes nodrošināšanas situācija Latvijā sākot ar 1994.gadā apstiprināto Kvalitātes nodrošināšanas nacionālo programmu un beidzot ar jaunāko informāciju par brīvprātīgo kvalitātes vadības sistēmu ieviešanas tempiem dažādās nozarēs un to ieguvumiem. Otrajā apakšnodaļā autors raksturo Latvijas tautsaimniecības galveno nozaru eksportu. Autors raksturo četras preču grupas: lauksaimniecības un pārtikas izstrādājumus, koku un koka izstrādājumus, metālu un to izstrādājumus, un ķīmiskās rūpniecības izstrādājumus (farmaceutiskie izstrādājumi, organiskās un neorganiskās ķīmikālijas), kuras ieņem nozīmīgāko īpatsvaru Latvijas kopējā eksportā uz ES-15 valstīm. Trešajā apakšnodaļā autors veic aprēķinus un izdara secinājumus par Latvijas tautsaimniecības galveno nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju, izmantojot pirmajā nodaļā autora sastādīto eksporta kvalitātes konkurētspējas aprēķināšanas un novērtēšanas pieeju.

Trešā nodaļa ir veltīta priekšlikumu izstrādei Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspējas veicināšanai. Pirmajā apakšnodaļā autors sagatavoja priekšlikumus kvalitātes nodrošināšanas pasākumu kompleksam, lai celtu Latvijas tautsaimniecības galveno nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju. Otrajā apakšnodaļā autors noteica un izvērtēja potenciālās Latvijas tautsaimniecības nozares ar augstu eksporta kvalitātes konkurētspēju, kas varētu kļūt par prioritārām Latvijas tautsaimniecības nozarēm.

Izmantotās literatūras saraksts – 136 nosaukumi. Darbā ietverti 123 attēli un 5 tabulas.

Promocijas darba vispārējs raksturojums

2009. gadā pasaules finanšu problēmu ietekmē turpinājās Latvijas ekonomikas lejupslīde. 2009. gada trīs ceturkšņos IKP samazinājās par 18,6%. Tomēr, salīdzinot ar 2009. gada sākumu, ekonomisko aktivitāšu samazinājums vairs nav tik straujš. 2009. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar iepriekšējo ceturksni, IKP ir sarucis par 4%. Kopš Latvijas ekonomikas augstākā punkta 2007. gada beigās IKP ir sarucis par gandrīz ceturto daļu, un ekonomika pašlaik atrodas 2004.-2005. gada līmenī.

Ekonomiskā lejupslīde turpinās arī kaimiņvalstīs. Lietuvā 2009. gada 3. ceturksnī IKP bija par 14,2% un Igaunijā par 15,6% mazāks nekā 2008. gada 3. ceturksnī. Svarīgs ir fakts, ka 2009. gada otrajā pusē attīstītajās pasaules valstīs sāka iezīmēties pozitīvas attīstības tendences. Ekonomisko aktivitāšu palielināšanos lielā mērā veicināja monetārās un fiskālās politikas stimuli, kas tika ieviesti jau recesijas sākumposmā. Globālās ekonomiskās izaugsmes atsākšanās veicināja arī pasaules tirdzniecības atveseļošanu.

Latvijā 2008. gadā un 2009. gada trīs ceturkšņos IKP samazinājums ir bijis vislielākais ES. Tas ir saistīts ar lielo maksājumu bilances tekošā konta deficīta izveidošanos iepriekšējos straujās izaugsmes gados. Izsīkstot finanšu ieplūdei, notika straujš privātā patēriņa un investīciju samazinājums un būtiskas ekonomikas korekcijas, kas izpaudās kā preču un pakalpojumu eksporta un importa bilances uzlabošanās vienlaikus ar ekonomisko aktivitāšu kritumu, samazinoties iekšējam pieprasījumam.

Tas uzskatāmi atspoguļojas iekšējā pieprasījuma dinamikā, kas turpina strauji samazināties. Iekšējais pieprasījums 2009. gada 3. ceturksnī bija par 29,3% mazāks nekā 2008. gada attiecīgajā ceturksnī (salīdzinājumam 2009. gada 2. ceturksnī tas bija par 26,1%, bet 1. ceturksnī par 19,8% mazāks nekā 2008. gada attiecīgajos ceturkšņos). Privātais patēriņš samazinās jau astoņus ceturkšņus pēc kārtas, turklāt samazinājuma tempi palielinās. 2009. gada trīs ceturkšņos privātais patēriņš ir sarucis par 23,6%. Valsts patēriņš tajā pašā periodā ir samazinājies kopumā par 6,9%, bet īpaši strauji – par 12,4% tas saruka 2009. gada 3. ceturksnī (pret 2008. gada 3. ceturksni).

Ievērojami sašaurinoties iekšējam pieprasījumam, sarūk preču un pakalpojumu importa apjomi. Kopumā 2009. gada trīs ceturkšņos imports ir par 36,3% mazāks nekā iepriekšējā gada atbilstošajā periodā. Pakāpeniski uzlabojoties ekonomiskajai situācijai vairumā mūsu galveno tirdzniecības partnervalstu, nedaudz ir palielinājies eksports. 2009. gada 3. ceturksnī, salīdzinot ar 2009. gada 2. ceturksni, tā apjomi ir pieauguši par 1%. Tomēr, salīdzinot ar 2008. gada 3. ceturksni, eksporta apjomi ir par 14,7% mazāki.

Iekšējā pieprasījuma samazināšanās dēļ ir sarukusi ārējā nesabalansētība. Ārējās tirdzniecības deficīts 2009. gada deviņos mēnešos, salīdzinot ar iepriekšējā gada atbilstošo periodu, ir samazinājies gandrīz par 11 procentpunktiem un bija 7,5% no IKP, ko noteica daudz straujāks importa nekā eksporta samazinājums. 2009. gada 11 mēnešos eksports un imports faktiskajās cenās bija attiecīgi par 25% un 42% mazāki nekā iepriekšējā gada 11 mēnešos.

Pēdējos gados aizvien biežāk tiek minēts, ka Latvija zaudē savu konkurētspēju pasaulē saistībā ar strauji augošajām darbaspēka izmaksām. Produkcijas vienības darbaspēka izmaksas (PVDI) ir viens no konkurētspēju (kā valsts kopumā, tā arī atsevišķas nozares) raksturojošiem rādītājiem. Šī rādītāja dinamika liecina, ka Latvijas, kā arī citu Baltijas valstu konkurētspēja ES valstīs pasliktinās. Darbaspēka izmaksu pieaugums ir Latvijas darbaspēka aizplūdes un kapitāla ieplūdes sekas, kas savukārt ir padziļinātās integrācijas ES un pasaules tirgos rezultāts. Kopš 2006. gada reālais PVDI Latvijā pieauga par 33,6%, Igaunijā – par 25%, Lietuvā – par 6%. Savukārt ES valstīs vidēji tas samazinājās par 2,3%. Līdz 2007. gadam reālā PVDI pieaugumu galvenokārt noteica tas, ka darbaspēka izmaksas vidēji pieauga straujāk nekā produktivitāte.

Produktivitātes pieauguma tempu palēnināšanās tendences bija vērojamas jau sākot ar 2006. gadu. 2008. gadā Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs reālā PVDI pieauguma tempi palielinājās. Pieprasījuma samazināšanās iekšējos un ārējos tirgos negatīvi ietekmēja situāciju preču tirgos.

Ekonomiskās krīzes rezultātā, pašlaik Latvijā ir vērojams darbaspēka izmaksu samazinājums. Salīdzinot ar 2008. gada ceturto ceturksni, 2009. gada ceturtajā ceturksnī mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī saruka par 12,1% - no 500 līdz 440 latiem. Mēneša vidējā bruto darba samaksa sabiedriskajā sektorā saruka par 23,7% - no 607 līdz 463 latiem, tai skaitā vispārējās valdības sektorā - par 28,4% - no 586 līdz 420 latiem. Privātajā sektorā tā samazinājās par 5% - no 447 līdz 424 latiem.

2009. gada ceturtajā ceturksnī, salīdzinot ar 2008. gada atbilstošo periodu, mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī visvairāk ir samazinājusies tādās nozarēs kā izglītība - par 34,9%, valsts pārvalde, aizsardzība un obligātā sociālā apdrošināšana - par 25,6%, veselība un sociālā aprūpe - par 18,3%, māksla, izklaide un atpūta - par 17,8%, kā arī ūdensapgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija - par 13,8%.

Dati par Baltijas valstīm liecina, ka 2009. gada ceturtajā ceturksnī, salīdzinot ar 2008. gada atbilstošo periodu, mēneša vidējā bruto darba samaksa visvairāk samazinājās Latvijā - par 12,1% - no 712 līdz 626 eiro (no 499,82 līdz 439,45 latiem), Lietuvā - par 8,7% - no 672 līdz 614 eiro (no 471,74 līdz 431,03 latiem), Igaunijā - par 6,5% - no 838 līdz 783 eiro (no 588,27 līdz 549,67 latiem), tādējādi Baltijas valstis pakāpeniski atgūst izmaksu konkurētspēju.

Autors uzskata, ka Latvijai ir jāmaina sava zemo izmaksu konkurences stratēģija, jo līdz šim tā sevi nav attaisnojusi. Kā norāda austriešu zinātnieks Karls Aigingers (Karl Aiginger) savos pētījumos par konkurētspēju, tad Eiropai ir jāpieņem tas, ka tā ir augsta darbaspēka izmaksu reģions un jākoncentrējas uz paaugstinātas kvalitātes izstrādājumu ražošanu un pakalpojumu sniegšanu, ko pārdotu valstīm ar augstu ienākumu līmeni.

Dažādos ārvalstu pētnieku darbos (P.Svans, M.Spencs, Ī.Šesinskis, M.Massa, Š.Rozens, Dž.Satons, K.Krišna, T.Vinstons, A.Šeikts, Dž.Meins, D.Darlins, K.Šītijs, E.Stails, V.Būlers, T.Pīterss, R.Votersons, R.Bazels, F.Viersems, Dž.Kaijs, J.Klačeks, J.Pleva, M.Maress, J.Vanoss, M.Hils, Z.Drabeks, A.Olečovskis, K.Aigingers, J.Hallaks, P.Skots, J.Sivadasans, A.Kumars, J.Motvani, K.Duglass, N.Dass, J.Kandogans, M.Jansens, M.Landesmans) un Latvijas pētnieku darbos (U.Rutkaste, K.Beņkovskis, A.Kaņepājs, G.Dāvidsons, D.Solovjovs) jau ir veikti kvalitātes un eksporta konkurētspējas pētījumi, kas apliecina kvalitātes nozīmīgumu eksporta konkurētspējas veicināšanā, tādējādi norādot uz zemo izmaksu konkurences stratēģijas alternatīvu.

Daudzu pasaules valstu vēsturē ir redzams tas, ka ekonomika tika veiksmīgi balstīta uz eksportējamo izstrādājumu kvalitāti (spilgtākie piemēri – Japāna un Vācija), Latvija neseko šiem labajiem piemēriem un pašlaik Latvijas normatīvajos dokumentos nav noteikta kvalitātes vieta un loma Latvijas konkurētspējas veicināšanā. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijai bija iecere izstrādāt Kvalitātes nodrošināšanas stratēģiju, taču dažādu apstākļu dēļ tā vēl joprojām nav izstrādāta. Autors uzskata, ka šīs ir īstais brīdis, lai izstrādātu šādu Kvalitātes nodrošināšanas stratēģiju un noteiktu tos veicamos darbus, kas nodrošinātu eksporta pieaugumu izstrādājumiem ar augstu kvalitāti un augstu pievienoto vērtību, it īpaši uz augstu ienākumu valstīm. Šis ir labs brīdis ieceres īstenošanai, jo pašlaik Latvijai ir uzlabojusies ārējās tirdzniecības bilance (2009.gada oktobrī tikai -40,9 milj. eiro), turklāt šādas stratēģijas izstrāde un ieviešana mainītu Latvijas konkurētspējas modeli un veicinātu augstas kvalitātes un augstas pievienotās vērtības izstrādājumu eksportu.

Pētījuma objekts ir Latvijas tautsaimniecības nozares.

Pētījuma priekšmets ir Latvijas tautsaimniecības nozaru preču eksporta kvalitātes konkurētspēja.

Promocijas darba mērķis ir izpētīt preču kvalitātes saikni ar uzņēmuma, nozares un valsts konkurētspēju, novērtēt Latvijas tautsaimniecības nozaru preču eksporta kvalitātes konkurētspēju Eiropas Savienības 15 valstu tirgū un izstrādāt priekšlikumus Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas veicināšanai.

Izvirzītā mērķa sasniegšanai nepieciešams izpildīt šādus **uzdevumus**:

- 1) izvērtēt literatūrā aprakstītos un praksē lietojamos kvalitātes nodrošināšanas un vērtēšanas instrumentus un izdarīt secinājumus par to ekonomisko nozīmi;
- 2) izpētīt un apkopot zinātniskajā literatūrā apskatītos kvalitātes jēdzienu un tā klasifikācijas;
- 3) noskaidrot kvalitātes nodrošināšanas pieredzi pasaulē un kvalitātes nodrošināšanas nozīmīgumu konkurētspējas veicināšanā;
- 4) novērtēt kvalitātes nodrošināšanas situāciju Latvijā, noteikt galvenās problēmas un pilnveidošanas iespējas;
- 5) aplūkot galvenās Latvijas tautsaimniecības nozares un veikt aprēķinus un analīzi par šo nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju;
- 6) noskaidrot potenciālās Latvijas tautsaimniecības nozares ar augstu eksporta kvalitātes konkurētspēju un sagatavot priekšlikumus veicamajiem pasākumiem kvalitātes konkurētspējas veicināšanai tautsaimniecībā kopumā.

Pētījuma ierobežojumi: promocijas darbā kvalitātes nodrošināšanas jautājumi un Latvijas tautsaimniecības nozares tiks apskatītas tikai tādā apjomā, cik tas nepieciešams, lai pētītu, analizētu un novērtētu Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta preču kvalitātes konkurētspēju.

Pētījuma teorētiskais un metodoloģiskais pamats ir speciālā ekonomiskā un vadībzinību literatūra, Latvijas un ārvalstu zinātnieku publicētie zinātniskie darbi un pētījumi, zinātnisko konferenču un semināru materiāli, Latvijas Republikas normatīvie akti, Latvijas un starptautiskie standarti, Latvijas Bankas pētījumi, Latvijas Kvalitātes asociācijas apkopotā informācija, Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes un Eiropas Statistikas biroja „Eurostat” dati, kā arī citu starptautisko organizāciju dati un metodiskie materiāli.

Lai veiksmīgi sasniegtu darba mērķi un izpildītu izvirzītos uzdevumus autors pētījumā izmantoja šādas **pētījumu metodes**:

- 1) **monogrāfisko metodi** informācijas vākšanai un apkopošanai par kvalitātes konkurētspēju un to ietekmējošajiem faktoriem. Šī metode ļāva veikt pētāmā objekta detalizētu izpēti, balstoties uz zinātniskās literatūras un pētījumu analīzi;
- 2) **loģiski - konstruktīvo metodi** formālās loģikas atzinumiem un likumiem. No loģiski – konstruktīvajām metodēm autors pētījumā izmantoja deduktīvo metodi, kas ļāva atdalīt pētāmā objekta būtiskākās īpašības no nebūtiskajām, kuras traucē objekta pētīšanu;
- 3) **statistiskās analīzes metodes: strukturālo analīzi un regresijas analīzi.** Šīs metodes autors plaši izmantoja darba otrajā un trešajā nodaļā veicot analīzi par Latvijas tautsaimniecības nozarēm un šo nozaru preču eksporta kvalitātes konkurētspēju;
- 4) **ekspertmetodi**, lai noskaidrotu Latvijas kvalitātes ekspertu viedokli par esošo situāciju kvalitātes jomā Latvijā, kā arī iespējamās turpmākās rīcības Latvijas kvalitātes konkurētspējas paaugstināšanai. Ekspertu aptaujas rezultāti tika izmantoti priekšlikumu sagatavošanai Latvijas kvalitātes konkurētspējas veicināšanai darba trešajā nodaļā;

- 5) **grafisko metodi** (grafiku konstruēšana, attēlu veidošana u.c.), kas šajā darbā ļāva konstatēt parādību sakarību esamību, kā arī atklāt šīs sakarības raksturu un formu. Autors šo metodi plaši izmantoja visās darba nodaļās.

Pētījuma periods aptver laika posmu no 2000. līdz 2009.gada oktobrim. Autors pēdējo reizi aktualizēja datus 2010.gada februārī, tāpēc Eurostat datu bāzē pieejami dati tikai līdz 2009.gada oktobrim. Informācija par pilniem gadiem tika analizēta līdz 2008.gadam. Empīrisku datu vākšanas periodi no 2003. līdz 2005.gadam un no 2008. līdz 2009.gadam.

Pētījuma novitātes

1. Izstrādātas jēdzienu „kvalitātes konkurētspēja”, „eksporta kvalitātes konkurētspēja” un „kvalitātes kustība” definīcijas.
2. Izveidots teorētisks kvalitātes nodrošināšanas cikla modelis ekonomikas un vadības jomā, kas atspoguļo veicamos posmus izcilības sasniegšanai uzņēmējdarbībā.
3. Izmantojot autora veikto uzņēmēju aptauju, kvalitātes izmaksas un citus rādītājus, teorētiski un praktiski pamatota dažādu kvalitātes nodrošināšanas un vadīšanas sistēmu un instrumentu ekonomiskā efektivitāte uzņēmējdarbībā.
4. Veicot pētījumu kvalitātes konkurētspējas jomā, izstrādāta autora pieeja eksporta preču kvalitātes konkurētspējas vērtēšanai. Izmantojot šo pieeju, veikta plaša Latvijas tautsaimniecības nozaru preču eksporta kvalitātes konkurētspējas analīze, kā arī noteiktas potenciālās nozares/ produktu grupas, kas uzrāda augstu eksportējamo preču kvalitātes konkurētspēju.
5. Izstrādāts komplekss rādītājs eksportējamo preču kvalitātes konkurētspējas vērtēšanai nozares un tautsaimniecības līmenī.
6. Ar ekspertmetodes palīdzību konstatētas galvenās problēmas kvalitātes nodrošināšanas jomā Latvijā, kā arī sagatavoti priekšlikumi nepieciešamajām darbībām, kas ir apkopota autora sagatavotajā Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēmā. Pasākumu sistēmas mērķis ir veicināt Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju.
7. Sagatavoti priekšlikumi Latvijas kvalitātes nodrošināšanas un paaugstināšanas stratēģijas izstrādei.

Pētījuma hipotēze: kvalitātes konkurētspējas veicināšana, paaugstinot eksportējamo preču kvalitāti un pievienoto vērtību, veicina preču eksporta apjoma pieaugumu.

Aizstāvēšanai izvirzītās tēzes:

- 1) kvalitātes nodrošināšana ir viens no būtiskākajiem konkurētspēju veicinošajiem elementiem;
- 2) dažādu kvalitātes instrumentu lietošana paaugstina uzņēmumu ekonomisko sniegumu;
- 3) vienas vienības vērtība un tirgus daļa ir objektīvi rādītāji nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas izvērtēšanai un salīdzināšanai ar citām valstīm;
- 4) kvalitātes konkurētspējas paaugstināšana ir būtisks priekšnoteikums, lai veicinātu nozaru ar augstu pievienoto vērtību eksporta attīstību.

Promocijas darba praktiskā nozīme

Promocijas darba rezultāti par kvalitātes konkurētspēju var tikt izmantoti prioritāro/atbalstāmo nozaru noteikšanai valstiskā līmenī, kā arī turpmākai konkrētās nozares kvalitātes konkurētspējas salīdzināšanai ar citām valstīm.

Promocijas darbā autora sagatavotā Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēma var tikt izmantota Latvijas Kvalitātes nodrošināšanas un paaugstināšanas stratēģijas izveidē valsts līmenī.

Promocijas darbā sagatavotie priekšlikumi var tikt izmantoti dažādu iestāžu darbības efektivitātes uzlabošanai, lai nodrošinātu Latvijas uzņēmēju kvalitātes konkurētspējas paaugstināšanu.

Promocijas darba rezultāti var tikt izmantoti mācību kursu sagatavošanā par kvalitātes vadības un konkurētspējas jautājumiem gan vadības zinību, gan ekonomikas zinību studentiem.

Pētījuma rezultātu aprobācija

Ar promocijas darbu saistīto **zinātnisko publikāciju** sarakstā ir iekļautas 12 publikācijas:

1. Priede J., Škapars R. Quality competitiveness of Latvia and strategy to improve it// European Integration Studies. – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2009. – No.3 – p. 201. -209., ISSN 1822 - 8402
2. Priede J. Quality competitiveness of the Baltic States// Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges: Conference Proceedings. – Tallinn: Tallinn University of Technology, 2009. – 14 p., ISBN 978-9949-430-28-4
3. Priede J. Quality Assurance with Six Sigma// Baltic Business and Social – Economic Development 2008: Conference Proceedings/ Editors: G.Prause, T.Muravska. – Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, 2009. – p. 56. -65., ISBN 978-3-8305-1743-6
4. Priede J. Development of quality management thinking in the Baltic States// Business and Management'2008: Conference Proceedings. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2008. – p. 706. -709., ISBN 978-9955-28-268-6
5. Priede J., Škapars R. ISO standartu ieviešanas tendences pasaulē un Latvijā// Ekonomika, VI: LU raksti/ I.Revinas, E.Vanaga red. – Rīga: LU, 2007. – 718. sēj. – 349. -363.lpp.
6. Priede J., Krūzs K. Kvalitātes izmaksas uzņēmumā// Ekonomiskie pētījumi uzņēmējdarbībā: RTU IEF Zinātniskie raksti. – Rīga: RTU, 2007. – 5. sēj. – 115. - 123.lpp.
7. Priede J. ISO 9000 standarta pielietošanas tendences pasaulē un Latvijā// Ekonomikas un vadības zinātne: LU raksti/ E.Dubras red. – Rīga: LU, 2007. – 711.sēj. – 31. -39.lpp.
8. Priede J., Škapars R. Dunska M. Problems related to human capital and its development opportunities in the Baltic States// Humanities and social sciences: Latvia. – Rīga: Institute of Economics, Latvian Academy of Sciences, 2007. – pp. 37. -54.
9. Priede J., Krūzs K. Kvalitātes balva un tās nozīme konkurētspējas paaugstināšanā// Ekonomika, V: LU raksti/ E.Dubras red. – Rīga: LU, 2006. – 702. sēj. – 394. -405.lpp.
10. Priede J. Kvalitātes nodrošināšanas process Latvijā uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanai. LU monogrāfija „Latvijas ekonomikas pārstrukturizācijas problēmas jaunās ekonomikas apstākļos”. – Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005. – 236. -252.lpp.
11. Priede J., Danovska B. Kvalitātes izmaksu analīzes nepieciešamība konkurētspējas paaugstināšanai// Ekonomika, IV: LU raksti// E.Dubras red. – Rīga: LU, 2005. – 689. sēj. – 265. -272.lpp.

12. Priede J., Danovska B. Kvalitātes vadības sistēmas un to nepieciešamība konkurētspējas paaugstināšanai// Eiropas Savienības paplašināšanās Baltijas jūras reģionā: sociāli ekonomiskie izaicinājumi un iespējas: LU starptautiskās zinātniskās konferences referāti. – Rīga: LU, 2003. – 90. -96.lpp.

Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādās **starptautiskajās zinātniskajās konferencēs:**

1. International Scientific Conference „Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges”, Tallinn University of Technology Tallinn School of Economics and Business Administration, Tallinn, Estonia, June 14 – 16, 2009.
Tallinas Tehnoloģiju Universitātes Tallinas ekonomikas un vadības skolas rīkotā starptautiskā zinātniskā konference „Centrālās un Austrumeiropas ekonomikas: konverģence, iespējas un izaicinājumi”, Tallinā, Igaunijā, 2009.gada 14.-16.jūnijā.
2. The 7th International Scientific Conference „Legal, political and economic initiatives towards Europe of knowledge”, Kaunas University of Technology Institute of Europe, Kaunas, Lithuania, April 24, 2009.
Kaunas Tehnoloģiju Universitātes Eiropas Institūta rīkotā septītā starptautiskā zinātniskā konference „Tiesiskās, politiskās un ekonomiskās iniciatīvas virzībā uz zināšanām balstīto Eiropu”, Kauņā, Lietuvā, 2009.gada 24.aprīlī.
3. The 4th International Scientific Conference “Baltic Business and Social – Economic Development”, University of Latvia and University of Technology, Business and Design Wismar Business School, Riga, Latvia, September 30 – October 1, 2008.
Latvijas Universitātes un Tehnoloģiju, uzņēmējdarbības un dizaina Universitātes Vismāres uzņēmējdarbības skolas rīkotā ceturrtā starptautiskā zinātniskā konference “Baltijas valstu uzņēmējdarbības un sociāl-ekonomikas attīstība”, Rīgā, Latvijā, 2008.gada 30.septembris - 1.oktobris.
4. The 5th International Scientific Conference “Business and Management '2008”, Vilnius Gediminas Technical University, Vilnius, Lithuania, May 16 – 17, 2008.
Viļņas Gedimina Tehniskās Universitātes rīkotā piektā starptautiskā zinātniskā konference “Uzņēmējdarbība un vadība '2008”, Viļņā, Lietuvā, 2008.gada 16. - 17.maijā.
5. International Scientific Conference „Enlargement of the European Union in the Baltic Sea Region: Social and Economic Challenges and Opportunities”, Riga, Latvia, June 20, 2003.
Latvijas Universitātes rīkotā starptautiskā zinātniskā konference „Eiropas Savienības paplašināšanās Baltijas jūras reģionā: sociāli ekonomiskie izaicinājumi un iespējas”, Rīgā, Latvijā, 2003.gada 20.jūnijā.

Par zinātniskā darba rezultātiem ziņots šādās **LU gadskārtējās zinātniskajās konferencēs:**

1. Latvijas Universitātes 68. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2010.gada 11.februārī.
2. Latvijas Universitātes 68. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2010.gada 10.februārī.
3. Latvijas Universitātes 67. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2009.gada 12.februārī.
4. Latvijas Universitātes 67. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2009.gada 5.februārī.
5. Latvijas Universitātes 65. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2007.gada 8.februārī.
6. Latvijas Universitātes 64. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2006.gada 9.februārī.
7. Latvijas Universitātes 63. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2005.gada 4.februārī.
8. Latvijas Universitātes 62. zinātniskā konference, Rīgā, Latvijā, 2004.gada 6.februārī.

Zinātniskie projekti, ar kuru izpildi pētījums ir bijis saistīts:

1. LU finansētais zinātniskais projekts Nr.42-ZP110-070 „Starptautiskās un Eiropas Savienības nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā” (2008./2009.gads).
2. LU finansētais zinātniskais projekts Nr.Y2-22AP44-070 „Sociālais un cilvēkkapitāls kā Latvijas konkurētspēju veicinošs faktors pārejas posmā uz zināšanu ekonomiku Lisabonas stratēģijas kontekstā” (2006.gads).
3. LU finansētais zinātniskais projekts Nr.Y2-2199912-070 „Latvijas ekonomikas pārstrukturizācijas problēmas jaunās ekonomikas apstākļos” (2005.gads).

Galvenie darbā izmantotie zinātniskās literatūras avoti

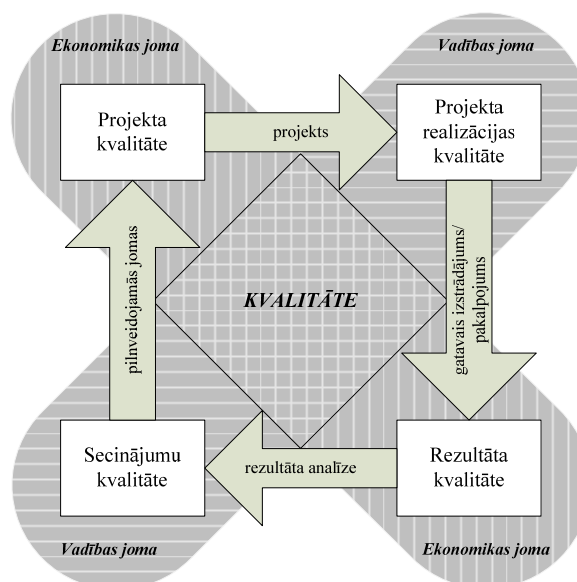
Darbā izmantota zinātniskā literatūra par kvalitātes nodrošināšanu un tās ekonomisko efektivitāti, datu apstrādes metodēm, Latvijas Republikas likumdošana, Latvijas Republikas Centrālās Statistikas pārvaldes, Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas un Eiropas Statistikas biroja „Eurostat” dati, Latvijas Kvalitātes asociācijas apkopotā informācija, kā arī dažādu uzņēmumu nublicētie materiāli. Izmantoti šādi zinātniskie žurnāli: „An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness”, „Journal of Economics and Business”, „Benchmarking: An International Journal”, „European Management Journal”, „Managing Service Quality”, „The TQM Magazine”, „International Journal of Quality & Reliability Management”, „Measuring Business Excellence”, „Managerial Auditing Journal”, „Journal of Economic Studies”, „European Journal of Marketing”, „Journal of Industrial Technology” un citi.

Promocijas darba pamatsaturs

1. Kvalitāte un tās nozīme konkurētspējas veicināšanā

Kvalitātes jēdziens mūsdienās ir ļoti aktuāls. Tas parādās it visur, kur ir runa par kāda atsevišķa izstrādājuma vai pakalpojuma, tautsaimniecības nozares vai valsts ekonomikas konkurētspēju kopumā. Kvalitātes jēdzienu ir definējuši daudzi zinātnieki (E.Demings, Dž.Džarens, F.Krosbijs, K.Išikava, A.Feigenbaums, Dž.Stjuarts, V.Stīvensons, R.Šrēders, D.Garvins, V.Mišins, K.Aigingers) un šīs definīcijas atšķiras ar dažādām niansēm. Kvalitātes jēdziens ir ļoti ietilpīgs, tāpēc to definējot, ir jāsniedz papildus informācija par jomu, kurā kvalitāte tiek apskatīta. Autors, apkopojot informāciju par kvalitātes jēdzienu, kvalitāti šajā pētījumā definē šādi: "Kvalitāte ir preces raksturlielumu kopums, kas atbilst konkrētajā valstī, nozarē un uzņēmumā noteiktajiem standartiem un procesiem, kā arī attaisno un pārsniedz klientu vēlmēs un cerībās, kas paaugstina viņu vēlmi par konkrēto preci maksāt vairāk".

Autors, analizējot daudzos pētījumus par kvalitātes jēdzienu un iedalījumu, ir izveidojis savu kvalitātes nodrošināšanas cikla modeli ekonomikas un vadības jomā (1.att.).

1.att. Kvalitātes nodrošināšanas cikls ekonomikas un vadības jomās [Sastādījis autors]

Autors uzskata, ka kvalitātes nodrošināšanas cikls komercdarbībā norit starp ekonomikas un vadības jomām. Protams, šīs jomas nav strikti nodalāmas, taču katrā noteiktajā cikla posmā kāda no jomām dominē. Sagatavojot 1.attēlu autors kvalitātes nodrošināšanas ciklu sāka ar projekta kvalitāti. Projekts ir ārkārtīgi būtisks elements ikviena procesa veiksmīgai norisei, jo projektā tiek noteikts gan ekonomiskais pamatojums, gan procesa virzība. Otrais posms autora skatījumā ir projekta realizācijas kvalitāte, kura laikā izstrādātais projekts tiek realizēts. Šajā posmā ir divi galvenie aspekti: pirmkārt, šajā posmā ir ārkārtīgi svarīgi realizēt precīzi visas plāna ieceres, kuru veiksmīgas realizācijas gadījumā tiks sasniegts projektā paredzētais ekonomiskais izdevīgums; otrkārt, otrā posma precīzai izpildei nav nekāda nozīme, ja projekts sākotnēji nav pietiekami kvalitatīvi izstrādāts. Tas nozīmē, ka šie posmi ir jāveic nevainojami, lai nodrošinātu maksimālo ieguvumu. Pēc otrā posma, kurā norit plāna realizācijas process, seko rezultāts. Rezultātu posmā, protams, tiek vērtēta šo rezultātu kvalitāte – to atbilstība sākotnējam plānam.

Rezultātu analīze, savukārt, nonāk ceturtajā posmā, kur tiek izdarīti secinājumi par sasniegtajiem rezultātiem.

Ideāla ražošanas procesa/ pakalpojuma sniegšanas gadījumā secinājums būtu viens – rezultāts atbilsts plānotajam un pilnveidojumi nav nepieciešami. Taču realitātē uzlabojumi ir novērojami gandrīz vienmēr. Tāpēc, ja ceturtajā posmā tiek konstatētas novirzes no plāna, tas nozīmē, ka secinājumos ir jāparādās konstatējumam par pilnveidojamajām jomām un šie priekšlikumi atkal nonāk projektā, kur tiek veikti nepieciešamie labojumi. Šādi autors saskata kvalitātes nodrošināšanas ciklu, kas pamatā sasaucas ar ISO 9001 modelī minēto pamatprincipu – nepārtraukta pilnveidošanās.

Autors pētījumā apskata populārākās kvalitātes vadības sistēmas Latvijā un pasaulē, piemēram, ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, HACCP, Six Sigma, Visaptverošo kvalitātes vadību, kā arī šo sistēmu efektivitātes izvērtējumam nepieciešamos instrumentus, piemēram, EKVF Biznesa izcilības modeli un kvalitātes izmaksas, ar kuru palīdzību var atklāt vadības sistēmu ekonomisko efektivitāti. Vadības sistēmu ekonomiskā efektivitāte pētījumā tiek atklāta gan analizējot veiktos pētījumus šajā jomā (EKVF, Britu Kvalitātes fonds, Dž.Visners, S.Ekins), gan veicot autora pētījumu Latvijas uzņēmumos. Veiktie pētījumi atklāja, ka uzņēmumu, kas ir ieviesuši kādu no kvalitātes vadības sistēmām, ekonomiskais sniegums ir labāks par tiem uzņēmumiem, kas šādu sistēmu nav ieviesuši, tādējādi apliecinot kvalitātes nozīmi uzņēmējdarbībā.

Vienkāršs gandrīz jebkura tirgus apsekojums atklās, ka uzņēmumi konkurē savā starpā gan ar piedāvāto kvalitāti, gan cenu, un ka bieži augstās cenas var izskaidrot ar augstu kvalitāti. Lielu ieguldījumu ekonomiskajā literatūrā šīs pieejas kvalitātes modeļiem deva amerikāņu zinātnieks Pīters Svans (Peter C. Swan).

Līdz šim ārvalstu pētnieku darbos P.Svans, M.Spencs, Ī.Šesinskis, M.Massa, Š.Rozens, Dž.Sattons, K.Krišna, T.Vinstons, A.Šeikts, Dž.Meins, D.Darlins, K.Šītijs, E.Stails, V.Būlers, T.Pīterss, R.Votersons, R.Bazels, F.Viersems, Dž.Kaijs, J.Klačeks, J.Pleva, M.Maress, J.Vanoss, M.Hils, Z.Drabeks, A.Olečovskis, K.Aigingers, J.Hallaks, P.Skots, J.Sivadasans, A.Kumars, J.Motvani, K.Duglass, N.Dass, J.Kandogans, M.Jansens, M.Landesmans) un Latvijas pētnieku darbos (U.Rutkaste, K.Beņkovskis, A.Kaņepājs, G.Dāvidsons, D.Solovjovs) jau ir veikti kvalitātes un eksporta konkurētspējas pētījumi. Pētījumu rezultāti apliecina, ka viena no efektīvākajām valsts konkurētspējas stratēģijām ir augstas kvalitātes, nevis zemo izmaksu stratēģija. Šajos pētījumos izmantots ekonomiskās teorijas pieņēmums, ka augstāka cena atspoguļo augstāku kvalitāti. Protams, šo sakarību var ietekmēt daudzi faktori, piemēram, pieprasījuma līkņu atšķirības dažādas kvalitātes precēm, tirgus struktūras atšķirības dažādos kvalitātes segmentos, ieskaitot tirgus barjeras, kvalitātes elastība un klientu uzticība konkrētam zīmolam, kas īsā laika periodā var nereaģēt uz cenu izmaiņām.

Kvalitātes konkurētspējas jēdziens daudzu autoru pētījumos tiek definēts un vērtēts līdzīgi, taču ar dažādām pieejām. Autors šajā pētījumā valsts/ nozares/ uzņēmuma eksporta kvalitātes konkurētspēju definē šādi: „Eksporta kvalitātes konkurētspēja ir valsts/ nozares/ uzņēmuma spēja paaugstināt izstrādājumu kvalitāti, vienlaikus palielinot eksporta tirgus daļu”

Lai veiktu Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas analīzi, autors izmanto kompleksu rādītāju: eksporta vienas vienības vērtības un tirgus daļas sakarību, kas vispārīgi raksturo kvalitātes konkurētspēju.

Autors pētījumā izmanto šādu eksporta vienas vienības vērtības aprēķinu formulu:

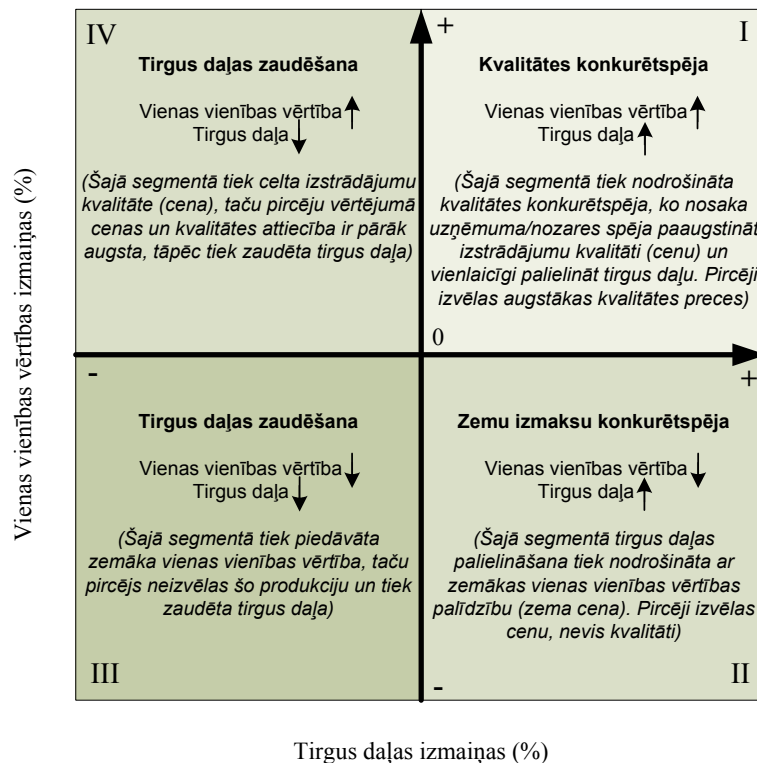
$$VVV_{\text{eksporta}} = \frac{\text{Eksporta apjoms, EUR}}{\text{Eksporta apjoms, 100 kg}} \quad (1.)$$

Formula (1.) atspoguļo to, par kādu cenu valsts eksporta tirgū spēj pārdot 100 kg eksportējamās preces. Ievērojot šī pētījuma pieņēmumus, augstāka $VVV_{\text{eksportam}}$ atspoguļo augstāku eksportējamās preces kvalitāti. Formula (1.) atspoguļo vispārēju kvalitātes raksturu, tāpēc izvērtējot šīs formulas pielietojumu, autors secina, ka tai ir savi trūkumi un izmantošanas ierobežojumi:

- 1) formulas izmantošana analizējot tirdzniecību starp valstīm ar atšķirīgu tautsaimniecības struktūru, piem. starp Latviju un Vāciju var neatklāt patieso kvalitātes konkurētspēju;
- 2) formulas izmantošana analizējot nozari vai lielu preču grupu var neatklāt patieso kvalitātes konkurētspēju, jo vienā nozarē vai preču grupā var būt ļoti dažādi izstrādājumi ar atšķirīgu pievienoto vērtību, kā arī citi faktori.

Lai novērstu šīs nepilnības pieejas izmantošanā, autors turpmākajos pētījumos pilnveidos gan izstrādāto pieeju, gan veiks preču eksporta kvalitātes konkurētspējas analīzi detalizētākās preču grupās, kas varētu labāk raksturot konkrētu izstrādājumu kvalitātes konkurētspēju kādā noteiktā eksporta tirgū.

Veicot pētījumu par Latvijas kopējo un atsevišķu tās nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju, autors izvēlējās šādus galvenos rādītājus, kas vispārīgi raksturo kvalitātes konkurētspēju: $VVV_{\text{eksportam}}$ un tirgus daļas sakarību absolūtā izteiksmē, kā arī papildus izmantoja novērtējuma modeli ar relatīvajām šo rādītāju izmaiņām (2.att.).

2.att. Kvalitātes konkurētspējas novērtēšanas modelis [Sastādījis autors]

Kā redzams 2.attēlā, tad I segments raksturo izstrādājumu kvalitātes konkurētspēju, jo šajā segmentā augstāka vienas vienības vērtība nodrošina lielāku tirgus daļas iekarošanu, tātad pircēji ir gatavi maksāt vairāk par augstākas kvalitātes izstrādājumiem. II segments raksturo

izmaksu konkurētspēju, jo šeit tirgus daļas iekarošana notiek ar zemākas cenas (izmaksu) palīdzību. III segments raksturo tirgus daļas zaudēšanu pat neskatoties uz zemo cenu. Tas norāda uz to, ka tirgū ir vēl zemākas cenas, kuras izvēlas pircēji vai arī pircēji izvēlas augstākas kvalitātes preces. IV segments raksturo tirgus daļas zaudēšanu, neskatoties uz izstrādājumu kvalitātes paaugstināšanu. Šajā gadījumā tirgus daļas zaudēšana (pircēju nevēlēšanās iegādāties konkrēto izstrādājumu) var tikt skaidrota ar neatbilstošu cenas un kvalitātes attiecību, vai arī nav pareizi izvēlēts noieta tirgus konkrētajam izstrādājumam.

2. Kvalitātes nodrošināšana Latvijas tautsaimniecībā

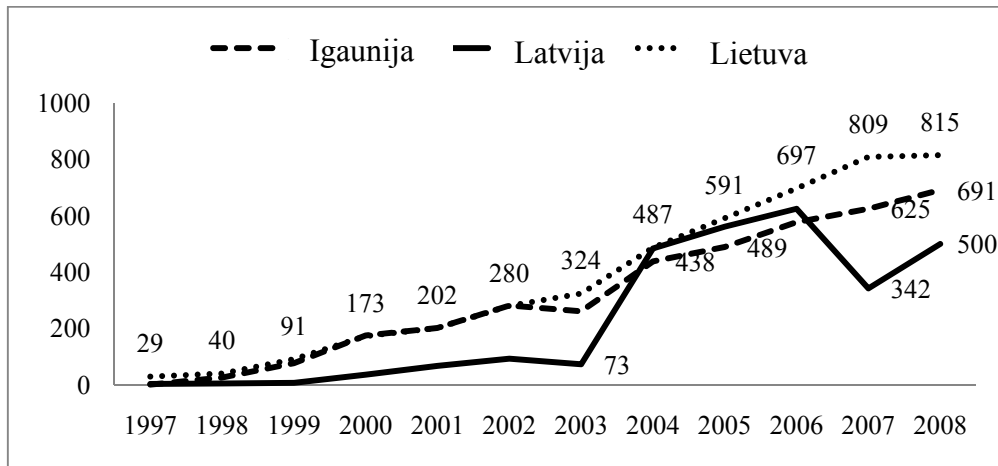
Latvijā ir pārtraukta kvalitātes nodrošināšanas nacionālā programma finansējuma trūkuma dēļ. Pašlaik kvalitātes nodrošināšanas jomā galvenais uzdevums ir veicināt normatīvo aktu prasību ievērošanu reglamentētajā un nereglamentētajā sfērā, kā arī pilnveidot normatīvo aktu bāzi atbilstoši Eiropas Savienības prasībām, ņemot vērā nacionālā tirgus un tautsaimniecības vajadzības, tādējādi nodrošinot tirgū ievietoto produktu un sniegto pakalpojumu atbilstību, sekmējot uzņēmēju konkurētspējas pieaugumu un starpvalstu tirdzniecības šķēršļu samazināšanu.

Latvijā kvalitātes nodrošināšanas sistēmu regulē likums „Par atbilstības novērtēšanu”, „Standartizācijas likums” un likums „Par mērījumu vienotību”, kā arī no minētajiem likumiem izrietošie Ministru kabineta noteikumi. Galvenie politikas virzieni:

- 1) atbilstības novērtēšanas infrastruktūras (t.sk. testēšanas un kalibrēšanas laboratoriju, inspicēšanas un sertificēšanas institūciju, vides verificētāju) pilnveidošana atbilstoši Latvijas tautsaimniecības vajadzībām, lai aizsargātu patērētājus un apkārtējo vidi no nekvalitatīviem produktiem un pakalpojumiem, veicinātu komersantu konkurētspējas pieaugumu un uzticamību Latvijas ražotāju produkcijai un Latvijas komersantu sniegtajiem pakalpojumiem;
- 2) informatīvās un konsultatīvās bāzes pilnveidošana;
- 3) nacionālo akreditācijas, standartizācijas un metroloģijas institūciju dalība starptautiskajās organizācijās, nodrošinot to starptautisko atzīšanu un Latvijas kvalitātes nodrošināšanas sistēmas atbilstību starptautiskajām prasībām;
- 4) nacionālās metroloģijas etalonu bāzes uzturēšana un starptautiskā salīdzināšana, lai nodrošinātu nepieciešamo mērījumu izsekojamību, kā arī aizsargātu iedzīvotājus no neprecīzi veiktiem mērījumiem;
- 5) kvalitātes vadības, vides un citu brīvprātīgo kvalitātes sistēmu ieviešanas veicināšana uzņēmumos, lai nodrošinātu augstvērtīgas produkcijas ražošanu, pakalpojumu sniegšanu un līdz ar to Latvijas komersantu konkurētspēju starptautiskajos tirgos;
- 6) tirgus uzraudzības sistēmas pilnveidošana, lai nodrošinātu vienlīdzīgus nosacījumus visiem tirgus dalībniekiem un aizsargātu patērētājus no iespējamās komersantu negodīgas konkurences.

Autors uzskata, ka pašlaik nepietiekami tiek nodrošināta 5.punktā minētās politikas realizācija, t.i. veicināta dažādu brīvprātīgo kvalitātes vadības sistēmu ieviešana uzņēmumos.

Viena no izplatītākajām kvalitātes vadības sistēmām pasaulē ir ISO 9001. Šī standarta ieviešana Baltijas valstīs ir atspoguļota 3.attēlā.

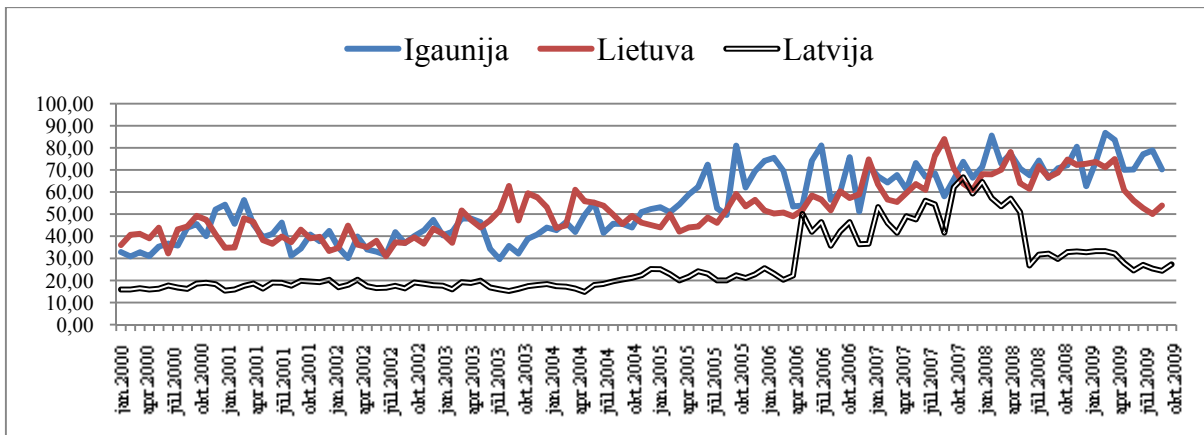
3.att. Baltijas valstīs izsniegto ISO 9001 sertifikātu skaits

Kā redzams 3.attēlā, tad Baltijas valstu līdere ISO 9001 standartu ieviešanas ziņā ir Lietuva ar 815 sertificētiem uzņēmumiem un organizācijām 2008.gadā. Otrajā vietā ir Igaunija, kur 2008.gadā bija sertificēts 691 uzņēmums un organizācija. Savukārt, situācija Latvijā pēdējos gados ir bijusi ļoti mainīga, gluži, kā situācija visā Latvijas ekonomikā. Sākot ar 2003.gadu Latvijā strauji pieaug sertificēto uzņēmumu skaits – no 73 uzņēmumiem 2003.gadā līdz 484 uzņēmumiem 2004.gadā (+563%), 561 uzņēmumam 2005.gadā (+16% salīdzinot ar 2004.gadu) un 625 uzņēmumiem 2006.gadā (+11% salīdzinot ar 2005.gadu). Taču 2007.gads iezīmējās ar strauju kritumu, kura laikā valstī bija vairs tikai 342 sertificēti uzņēmumi atbilstoši ISO 9001 standarta prasībām (-45% salīdzinot ar 2006.gadu), kas absolūtā izteiksmē ir samazinājums par 283 sertificētiem uzņēmumiem, taču 2008.gadā sertificēto uzņēmumu skaits atkal palielinājās līdz 500 uzņēmumiem.

Autors kritiski vērtē notikušo sertificēto uzņēmumu skaita samazinājumu 2007.gadā, jo saskata būtisku problēmu – nepietiekami veiksmīgi ieviestas kvalitātes vadības sistēmas, kas nodrošinātu ilgtspējīgu uzņēmējdarbību. Tas norāda uz nepietiekamajām uzņēmēju zināšanām par kvalitāti, kā arī formālo pieeju kvalitātes vadības sistēmu uzturēšanā.

Problēmas ar kvalitātes jautājumiem parādās arī veicot Latvijas un atsevišķu tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas analīzi.

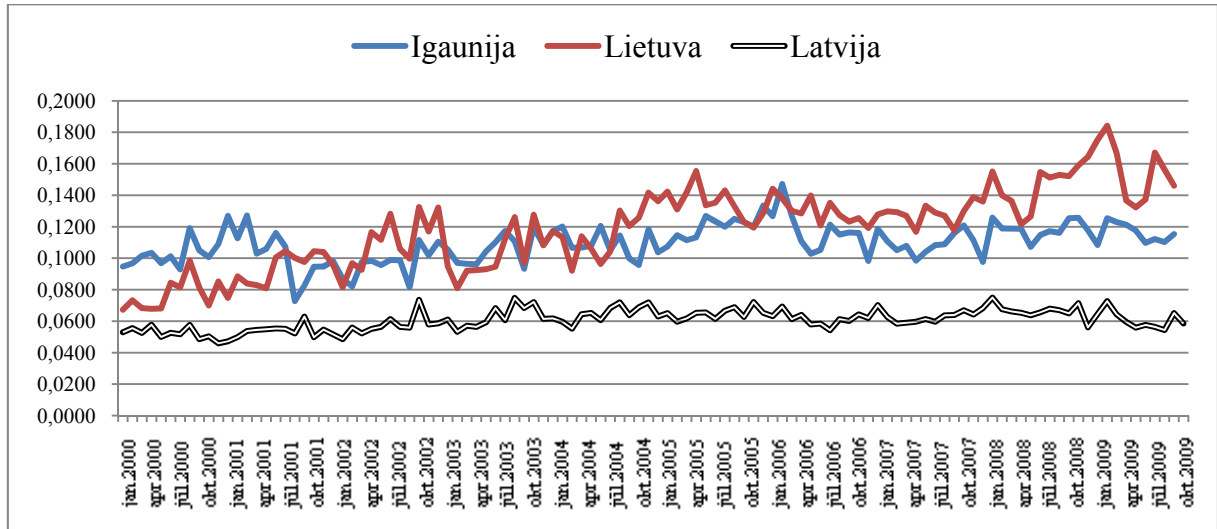
Baltijas valstu eksporta uz ES-15 valstīm vienas vienības vērtību, kas ir aprēķināta pa mēnešiem no 2000.gada janvāra līdz 2009.gada oktobrim ir redzama 4.attēlā.

4.att. Baltijas valstu eksporta uz ES-15 valstīm vienas vienības vērtība pa mēnešiem (01.2000-10.2009), EUR/100 kg [Aprēķinājis autors]

Kā redzams 4.attēlā, tad Lietuvai un Igaunijai kopumā eksporta vienas vienības vērtība ir augstāka, nekā Latvijas eksportētajiem izstrādājumiem, tātad, pēc autora izstrādātās kvalitātes definīcijas, Lietuvā un Igaunijā ražoto izstrādājumu kvalitāte ir augstāka un ES-15 valstu pircēji ir gatavi par tām maksāt vairāk. Latvijas eksportējamo izstrādājumu vienas vienības vērtība vidēji ir divas reizes zemāka nekā Lietuvai un Igaunijai, izņemot laika periodu no 2005.gada novembra līdz 2008.gada janvārim, kad Latvijas eksporta vienas vienības vērtība strauji pieauga un gandrīz sasniedza Lietuvas un Igaunijas līmeni (virs 50 EUR/100 kg). Šāds straujš pieaugums skaidrojams ar vienas vienības vērtības strauju pieaugumu koka un koka izstrādājumu nozarē.

Lietuvai un Igaunijai ir ne tikai augstāka vienas vienības vērtība nekā Latvijai, bet arī lielāka tirgus daļa ES-15 valstīs (5.att.).

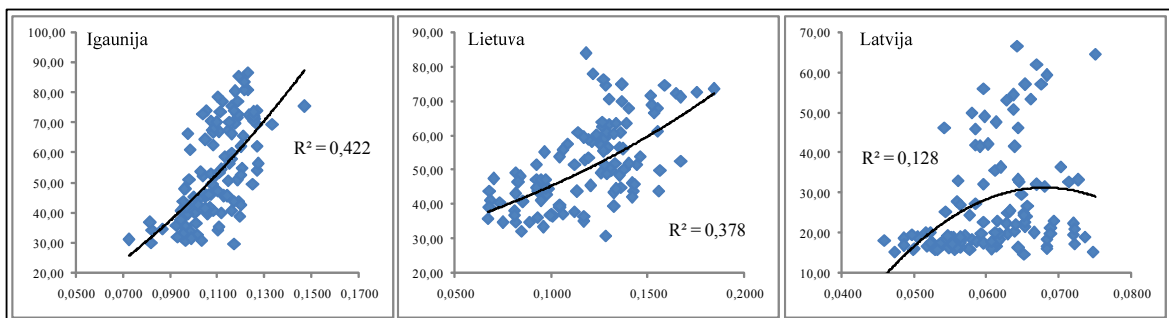

5.att. Baltijas valstu tirgus daļa ES-15 valstu importa tirgū pa mēnešiem (01.2000-10.2009), procentos [Aprēķinājis autors]

Kā redzams 5.attēlā, tad Latvijas tirgus daļa kopš 2000.gada janvāra līdz 2009.gada oktobrim nav īpaši mainījusies – tā svārstās ap 0,06% kopējā ES-15 valstu importā.

Lai pārliecinātos par Baltijas valstu kopējo kvalitātes konkurētspēju autors pārbaudīs sakarību starp vienas vienības vērtības izmaiņām un tirgus daļas izmaiņām. Ja vienas vienības vērtība pieaugs un arī tirgus daļa pieaugs, tad tas liecinās par kvalitātes konkurētspēju – preces ir kvalitatīvas un pircēji tās izvēlas, neskatoties uz to, ka ir jāmaksā vairāk.

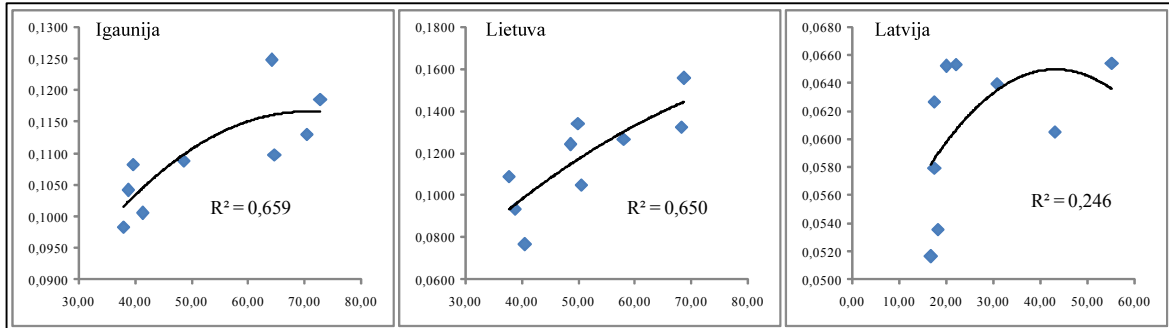
Sakarība starp Baltijas valstu eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu ES-15 valstīs (%) pa mēnešiem ir redzama 6.attēlā.

6.att. Sakarība starp Baltijas valstu eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu ES-15 valstīs (%), dati pa mēnešiem (01.2000-10.2009) [Aprēķinājis autors]

6.attēlā ir redzams, ka determinācijas koeficienti visām trim Baltijas valstīm ir mazi (Igaunija $R^2=0,422$, Lietuvai $R^2=0,378$ un Latvijai $R^2=0,128$), un attiecīgie korelācijas koeficienti (Igaunija $R=0,6496$, Lietuvai $R=0,6148$ un Latvijai $R=0,3577$) norāda uz to, ka Latvijai nepastāv sakarība starp eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu (%), bet Lietuvai un Igaunijai no šie datiem ir grūti tieši konstatēt kvalitātes konkurētspēju.

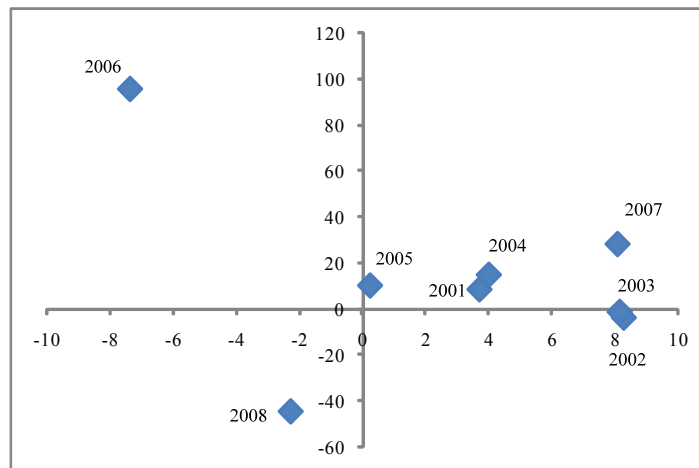
Autors, veicot aprēķinus, izmantoja mēneša datus, taču, iespējams, mēnešu dati neatspoguļo patieso sakarību, jo vērtības izmaiņas mēneša ietvaros neizdara lielu ietekmi uz tirgus daļas izmaiņām. Tāpēc autors pārbaudīja Baltijas valstu eksporta vienas vienības vērtības (EUR/100 kg) un tirgus daļas ES-15 valstīs (%) sakarību, izmantojot datus pa gadiem (7.att.).

7.att. Sakarība starp Baltijas valstu eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu ES-15 valstīs (%), dati pa gadiem (2000-2008) [Aprēķinājis autors]

Kā redzams 7.attēlā, tad rezultāti apliecina autora izteikto apgalvojumu par tirgus reakcijas laiku, jo sakarības rādītāji ir labāki izmantojot datus pa gadiem (determinācijas koeficienti Igaunija $R^2=0,659$, Lietuvai $R^2=0,650$ un Latvijai $R^2=0,246$; korelācijas koeficienti Igaunija $R=0,8118$, Lietuvai $R=0,8062$ un Latvijai $R=0,4960$). Kā norāda korelācijas koeficienti, tad Igaunijas un Lietuvas gadījumā ir novērota eksporta vienas vienības vērtības ietekme uz tirgus daļas izmaiņām, tomēr Latvijas gadījumā tie vēl joprojām norāda uz to, ka nepastāv sakarība starp eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu (%).

Apskatot Latvijas eksporta kvalitātes konkurētspēju, izmantojot autora aprakstīto kvalitātes konkurētspējas novērtēšanas modeli (2.att.), iegūtie rezultāti ir redzami 8.attēlā.

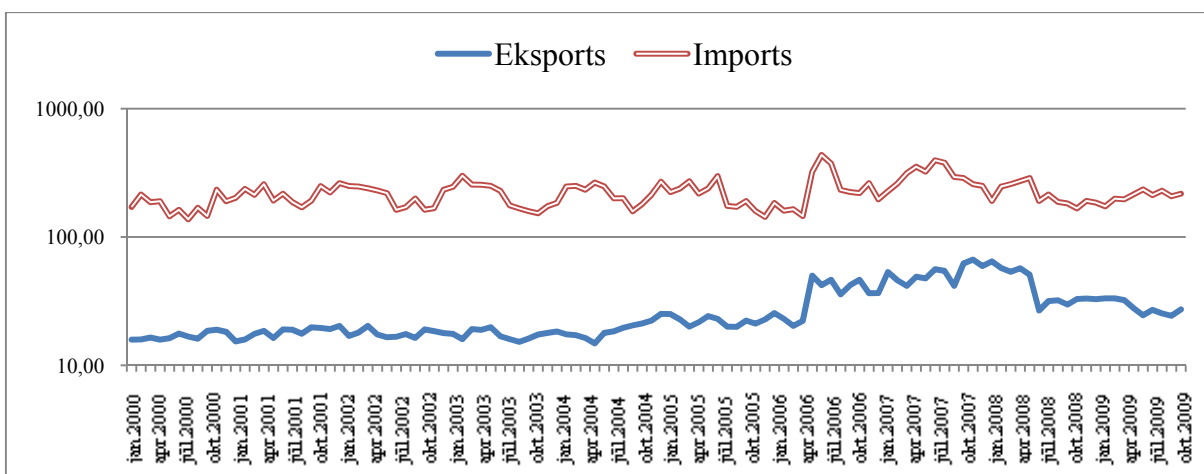

8.att. Latvijas eksporta uz ES-15 valstīm vienas vienības vērtības izmaiņas (% , vertikālā ass) un tirgus daļas izmaiņas (% , horizontālā ass) [Aprēķinājis autors]

Par spīti tam, ka iepriekš tika konstatēts, ka nepastāv sakarība starp Latvijas eksporta vienas vienības vērtību (EUR/100 kg) un tirgus daļu (%), informācija pa atsevišķiem gadiem tomēr atspoguļo konkurences veidu. 8.attēlā redzams, ka Latvijas eksports ir uzrādījis kvalitātes konkurētspēju ES-15 valstīs 2001., 2004., 2005. un 2007.gadā, kad palielinoties vienas vienības vērtībai, pieauga arī tirgus daļa, tātad šajos gados Latvijas eksports veiksmīgi konkurēja ar savu izstrādājumu kvalitāti.

Ar zemākām izmaksām tika nodrošināta tirgus daļas palielināšana 2002. un 2003.gadā. Savukārt, tirgus daļas tika zaudētas 2006.gadā ar vienas vienības vērtības pieaugumu un 2008.gadā ar vienas vienības vērtības kritumu.

Autors, papildus jau apskatītajiem rādītājiem par Latvijas eksporta konkurētspēju iekļāva informāciju par Latvijas eksporta un importa vienas vienības vērtībām (9.att.).

9.att. Latvijas tirdzniecība ar ES-15 valstīm vienas vienības vērtība pa mēnešiem (01.2000-10.2009), EUR/100 kg [Aprēķinājis autors]

Kā redzams 9.attēlā, tad Latvijas eksporta vienas vienības vērtība krietni atpaliek no importēto izstrādājumu vienas vienības vērtības. 2009.gada aprīlī Latvijas eksportējamo izstrādājumu vienas vienības vērtība bija 27,28 EUR/100 kg, bet importējamo izstrādājumu vienas vienības vērtība bija 217,09 EUR/100 kg. Tā ir ievērojama atšķirība, kas liek pievērsties jautājumam par nepieciešamajiem pasākumiem, lai Latvijas eksportējamie izstrādājumi būt ar augstāku pievienoto vērtību un augstāku kvalitāti.

Veicot konkurētspējas analīzi galvenajās Latvijas tautsaimniecības eksporta nozarēs/ preču grupās (lauksaimniecības un pārtikas preces, koks un koksnes izstrādājumi, parastie metāli un to izstrādājumi, ķīmiskās rūpniecības un tās starpnozaru produkcija), autors konstatēja, ka kvalitātes konkurētspēja ir vērojama divās nozarēs/ preču grupās: parastie metāli un to izstrādājumi, kā arī farmaceitiskie izstrādājumi. Pārējās nozares/ preču grupas kvalitātes konkurētspēju neuzrādīja.

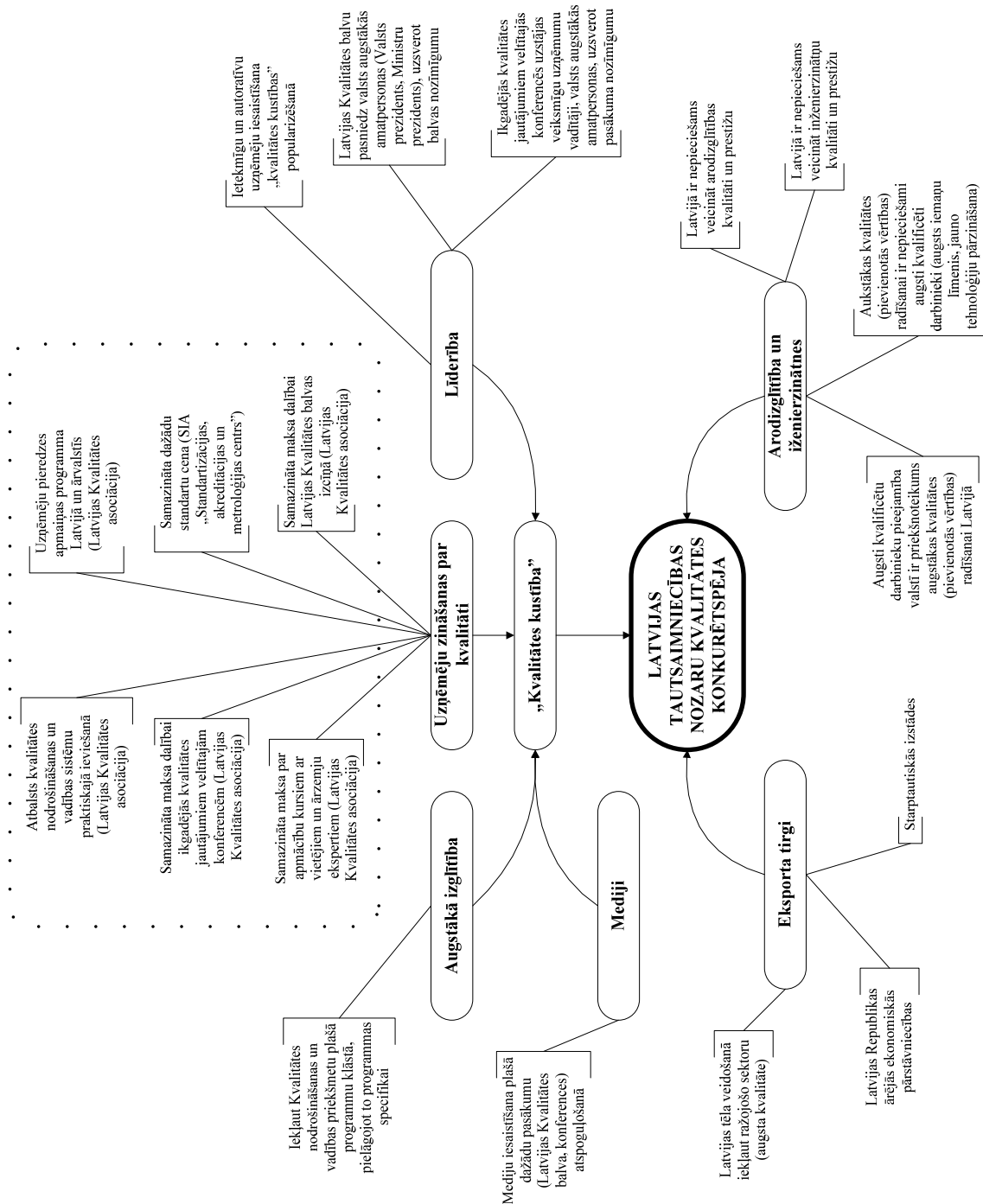
3. Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošie pasākumi

Kvalitāte stratēģiski ir ļoti būtiska dimensija un tā ir viena no galvenajiem konkurētspēju noteicošajiem faktoriem.

Kvalitātes nozīmīgumu Latvijas uzņēmumos konkurētspējas veicināšanai apliecināja arī autora veiktās kvalitātes ekspertu aptaujas 2004. un 2009.gadā.

2009.gadā veiktā pētījuma mērķis bija noskaidrot Latvijas vadošo kvalitātes ekspertu viedokli par problēmām, kas pašlaik kavē uzņēmēju iesaistīšanu „kvalitātes kustībā”, kā arī nepieciešamajām darbībām Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspējas veicināšanai. Tas, ka šādas darbības ir nepieciešamas uzrādīja autora veiktie aprēķini par dažādu Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju ES-15 valstu tirgū.

Ekspertu aptaujas rezultāti ir ņemti vērā, izstrādājot Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēmu (10.att.).

10.att. Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēma
[Sastādījis autors]

10.attēlā ir redzams Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēma, kurā iekļautās aktivitātes ir tieši vērstas uz Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspējas veicināšanu.

Autors Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēmā ir iekļāvis trīs galvenos kvalitātes konkurētspēju veicinošos faktorus – „kvalitātes kustību”, eksporta tirgus (šis faktors šajā darbā tuvāk nav aplūkots un ir apskatīts tādā apjomā, kas nepieciešams sistēmas pamatojumam), kā arī arrodizglītību un inženierzinātnes (šis faktors šajā darbā tuvāk nav aplūkots un ir apskatīts tādā apjomā, kas nepieciešams sistēmas pamatojumam). „Kvalitātes kustību” autors šajā pētījumā definē šādi „Kvalitātes kustība ir pasākumu kopumu, kas vērsts uz uzņēmēju, studentu un visas sabiedrības izglītošanu kvalitātes vadības un nodrošināšanas jautājumos, lai sekmētu nepārtrauktas pilnveidošanās un izcilības principu ieviešanu uzņēmējdarbībā”. Šajā sistēmā veicamie pasākumi ir aprakstīti promocijas darba kopsavilkuma galveno secinājumu un priekšlikumu sadaļā.

Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēma var tikt izmantota Latvijas Kvalitātes nodrošināšanas un paaugstināšanas stratēģijas izveidē valsts līmenī, jo ietver kompleksu pasākumu kopumu, kura realizācija veicinātu tautsaimniecības konkurētspēju.

Lai aprēķinātu potenciālās prioritārās nozares, kas uzrāda augstu kvalitātes konkurētspēju, autors izmantoja Eurostat ārējās tirdzniecības datu bāzi ar HS2 – HS4 iedalījumu, kur ir pieejamas 99 preču grupas. Autors pārbaudīja šo preču grupu (izņemot tās, kas jau tika izpētītas disertācijas 2.nodaļā) analīzi, nosakot, kuru grupu eksporta vienas vienības vērtība ir līdzīga vai lielāka par importa vienas vienības vērtību un rezultāti uzrādīja šādas grupas, kurām ir labs sniegums vērtējot vienas vienības vērtību:

1. Ziepes, mazgāšanas līdzekļi, vaski, sveces.
2. Plastmasa un plastmasas priekšmeti.
3. Kažokādas un kažokādas izstrādājumi.
4. Trikotāžas apģērbi un audumi.
5. Apģērbi un audumi (izņemot trikotāžu).
6. Stikls un stikla izstrādājumi.
7. Elektroiekārtas, aprīkojums un detaļas, skaņas un TV tehnika.
8. Kuģi, laivas un peldošas konstrukcijas.

Šajās preču grupās eksportējamo preču kvalitāte pārsniedz importējamo preču kvalitāti, tāpēc attiecīgās nozares būtu atbalstāmas, taču šo preču īpatsvars Latvijas kopējā eksportā ir salīdzinoši neliels (Ziepes, mazgāšanas līdzekļi, vaski, sveces – 0,65%; Plastmasa un plastmasas priekšmeti – 1,38%; Kažokādas un kažokādas izstrādājumi – 0,34; Trikotāžas apģērbi un audumi– 2,17%; Apģērbi un audumi – 2,79%; Stikls un stikla izstrādājumi – 1,6%; Elektroiekārtas, aprīkojums un detaļas, skaņas un TV tehnika – 3,67%; Kuģi, laivas un peldošas konstrukcijas – 0,47%). Lai gan atsevišķi šīs preču grupas sastāda nelielu daļu Latvijas eksportā, kopā šīs preču grupas sastāda 13,07% no visa kopējā eksporta uz ES-15 valstīm, kas ir ievērojams apjoms, tāpēc pēc autora domām, ražotāji, kas ir spējīgi ražot augstas kvalitātes un augstas pievienotās vērtības preces, būtu jāatbalsta iekļaujot atbalstāmajās nozarēs un iesaistot „kvalitātes kustībā”.

Promocijas darba galvenie secinājumi un priekšlikumi

No autora veiktā pētījuma izriet šādi galvenie **secinājumi**:

1. Kvalitātes jēdzienam ir daudzas definīcijas. Zinātnieki ir mēģinājuši detalizēti atšifrēt kvalitātes jēdzienā ietilpstošos lielumus un noteikt to ietekmi uz kopējo izstrādājumu un pakalpojumu kvalitāti, kā arī uz valstu konkurētspēju kopumā. Autors, apkopojot informāciju par kvalitātes jēdzienu, kvalitāti šajā pētījumā definē šādi: "Kvalitāte ir preces raksturlielumu kopums, kas atbilst konkrētajā valstī, nozarē un uzņēmumā noteiktajiem standartiem un procesiem, kā arī attaisno un pārsniedz klientu vēlmes un cerības, kas paaugstina viņu vēlmi par konkrēto preci maksāt vairāk".
2. Lai sasniegtu izcilus rezultātus kvalitātes jomā, daudzi zinātnieki ir izstrādājuši ieteikumus, lai atvieglotu uzņēmējiem šī mērķa sasniegšanu. Filips Krosbijs, Edvards Demings un Džozefs Džarens ir slavenākie zinātnieki, kuri ir pētījuši kvalitātes jautājumus un izstrādājuši norādījumus kvalitātes nodrošināšanas jomā. Pie kvalitātes jautājumiem strādā arī ISO, kas ir izveidojusi virkni standartu, kas palīdz uzņēmējiem nodrošināt nepieciešamo kvalitātes līmeni.
3. Līdz šim ārvalstu pētnieku darbos (P.Svans, M.Spencs, Ī.Šesinskis, M.Massa, Š.Rozens, Dž.Sattons, K.Krišna, T.Vinstons, A.Šeikts, Dž.Meins, D.Darlins, K.Šītijs, E.Stails, V.Būlers, T.Pīterss, R.Votersons, R.Bazels, F.Viersems, Dž.Kaijs, J.Klačeks, J.Pleva, M.Maress, J.Vanoss, M.Hils, Z.Drabeks, A.Olečovskis, K.Aigingers, J.Hallaks, P.Skots, J.Sivadasans, A.Kumars, J.Motvani, K.Duglass, N.Dass, J.Kandogans, M.Jansens, M.Landesmans) un Latvijas pētnieku darbos (U.Rutkaste, K.Beņkovskis, A.Kaņepājs, G.Dāvidsons, D.Solovjovs) jau ir veikti kvalitātes un eksporta konkurētspējas pētījumi. Pētījumu rezultāti apliecina, ka viena no efektīvākajām valsts konkurētspējas stratēģijām ir augstas kvalitātes, nevis zemo izmaksu stratēģija.
4. Neskatoties uz to, ka daudzi pētnieki jau ir veikuši pētījumus kvalitātes konkurētspējas jomā, šajos pētījumos izmantotās metodoloģijas ir atšķirīgas, jo laika gaitā tika pilnveidotas, līdz ar to tas liedz salīdzināt iegūtos rezultātus. Turklāt, līdz šim pētījumos izmantotā metodoloģija ne vienmēr atspoguļoja kvalitātes konkurētspējas nianšes.
5. Līdz šim veiktie pētījumi par kvalitātes konkurētspēju nav bijuši pilnīgi, tāpēc autors izstrādājis pieeju kvalitātes konkurētspējas novērtēšanai, kas balstīta uz vienas vienības vērtības un tirgus daļas attiecībām.
6. Problēma, ar ko saskaras uzņēmēji Eiropā un arī Latvijā, ir lielā komercializācijas pakāpe kvalitātes nodrošināšanas jomā, kas kavē uzņēmējus paaugstināt savu ražojamo izstrādājumu un sniedzamo pakalpojumu kvalitāti.
7. Latvijā kvalitātes nodrošināšanas sistēmu regulē likums „Par atbilstības novērtēšanu”, „Standartizācijas likums” un likums „Par mērījumu vienotību”, kā arī attiecīgie Ministru kabineta noteikumi. Taču no valsts puses netiek veiktas pietiekamas aktivitātes brīvprātīgo kvalitātes vadības sistēmu un citu kvalitātes instrumentu ieviešanai Latvijas uzņēmumos (valstiskā līmenī nav izstrādātas un ieviestas kvalitātes nodrošināšanas programmas vai stratēģijas), kā arī Latvijas Kvalitātes asociācijas aktivitātes nav pietiekami efektīvas, lai Latvijas uzņēmēji pēc iespējas vairāk tiktu iesaistīti „kvalitātes kustībā”.
8. Latvijai kopš 1999.gada nav bijusi pozitīva tirdzniecības bilance. Lielākā starpība starp eksporta un importa vērtībām tika sasniegta 2007.gada jūlijā (-537,9 milj. EUR). 2009.gada oktobrī šī starpība veidoja vairs tikai -40,9 milj. EUR un šāda starpība pēdējo reizi bija 2004.gadā.

9. Lielākais īpatsvars 2008.gadā Latvijas eksportā pēc vērtības bija kokam un koka izstrādājumiem (22,5%), parastiem metāliem un to izstrādājumiem (14,6%), lauksaimniecības un pārtikas precēm (14,4%), mehānismiem un ierīcēm (11%), ķīmiskās rūpniecības un tās starpnozaru produkcijai (7,4%), satiksmes līdzekļiem (7%), tekstilmateriāliem un tekstilizstrādājumiem (6,7%), akmens, ģipša, cementa, stikla un keramikas izstrādājumiem (1,9%), papīra masai no koksnes; papīram un kartonam (1,7%). Pārējās preces sastādīja 12,4% no kopējā eksporta.
10. Eksporta kvalitātes konkurētspēja Baltijas valstu līmenī ir novērota Igaunijai un Lietuvai, kad vienas vienības vērtības izmaiņas ietekmēja tirgus daļas ES-15 valstīs izmaiņas. Latvijas eksportam šāda sakarība netika novērota.
11. Latvija uzrādīja kvalitātes konkurētspēju tikai divās no pētītajām eksportējamo preču grupām: metāli un tā izstrādājumi, kā arī farmaceitiskie izstrādājumi, kad vienas vienības vērtības izmaiņas ietekmēja tirgus daļas ES-15 valstīs izmaiņas.
12. Latvijas eksporta vienas vienības vērtība krietni atpaliek no importēto izstrādājumu vienas vienības vērtības. Tā 2009.gada aprīlī Latvijas eksportējamo izstrādājumu vienas vienības vērtība bija 27,28 EUR/100 kg, bet importējamo izstrādājumu vienas vienības vērtība bija 217,09 EUR/100 kg. Tas norāda uz to, ka nepieciešams veikt pasākumus, lai Latvijas eksportējamie izstrādājumi būtu ar augstāku pievienoto vērtību un augstāku kvalitāti.
13. Nozares/ izstrādājumu grupas, kas pašlaik uzrāda ļoti labus rezultātus kvalitātes konkurētspējas ziņā (salīdzināta eksporta vienas vienības vērtība ar importa vienas vienības vērtību, kā arī tirdzniecības apjomi un nozares/ izstrādājumu grupas īpatsvars kopējā eksportā). Atbalstāmas nozares ir: Ziepes, mazgāšanas līdzekļi, vaski, sveces; Plastmasa un plastmasas priekšmeti; Kažokādas un kažokādas izstrādājumi; Trikotāžas apģērbi un audumi; Apģērbi un audumi; Stikls un stikla izstrādājumi; Elektroiekārtas, aprīkojums un detaļas, skaņas un TV tehnika; Kuģi, laivas un peldošas konstrukcijas. Šo nozaru/ preču grupu eksporta kvalitāte ir līdzīga vai augstāka par importējamo izstrādājumu kvalitāti, taču tām ir ļoti mazs īpatsvars kopējā eksporta vērtībā.
14. Pašlaik Latvijā gan no valsts puses, gan no uzņēmēju puses netiek pievērsta pietiekami liela uzmanība kvalitātes nodrošināšanas jautājumiem, kas būtu būtiski kvalitātes konkurētspējas veicināšanai, kā arī negatīvās tirdzniecības bilances mazināšanai.
15. Latvijas uzņēmēju nepietiekamās zināšanas par kvalitātes vadības jautājumiem ir viens no būtiskākajiem šķēršļiem uzņēmēju iesaistīšanai „kvalitātes kustībā”.

Uz veiktā pētījuma un izdarīto secinājumu pamata autors ir sagatavojis **priekšlikumus**, lai veicinātu Latvijas tautsaimniecības nozaru eksporta kvalitātes konkurētspēju:

1. Latvijai pakāpeniski ir jāatsakās no zemu izmaksu konkurētspējas stratēģijas un jāorientējas uz augstas kvalitātes stratēģiju. Šādu stratēģijas maiņu **LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrijai** jāiestrādā Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā (pašlaik izstrādes stadijā), Latvijas Nacionālajā attīstības plānā un **LR Ekonomikas ministrijai** šis jautājums jāiestrādā Latvijas Rūpniecības attīstības pamatnostādņēs, Latvijas Mazo un vidējo uzņēmumu attīstības politikas pamatnostādņēs, Latvijas eksporta veicināšanas politikas pamatnostādņēs, Komercedarbības konkurētspējas un inovācijas veicināšanas programmā, Latvijas eksporta veicināšanas programmā, kā arī citos valsts attīstības dokumentos.
2. **LR Ekonomikas ministrijai** jāizstrādā Latvijas Kvalitātes nodrošināšanas un paaugstināšanas stratēģija, kura balstītos uz autora izstrādāto Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošo pasākumu sistēmu, kas veicinās Latvijas tautsaimniecības nozaru preču kvalitātes konkurētspēju eksporta tirgos.

3. Lai veicinātu Latvijas uzņēmēju zināšanas par kvalitātes nodrošināšanu, vadīšanu un tās ekonomisko nozīmīgumu, jāveic seši galvenie pasākumi, kurus jārealizē ar **LR Ekonomikas ministrijas** starpniecību:

- 1) *samazināta dalības maksa apmācību kursiem ar vietējiem un ārvalstu ekspertiem.* Ar valsts atbalstu Latvijas Kvalitātes asociācijai jāsamazina dažādu kursu un apmācības semināru dalības maksas, lai tas veicinātu jaunu uzņēmēju iesaistīšanos LKA organizētajos pasākumos. Samazināta dalības maksa nodrošinās lielāku interesi arī no MVU puses. LKA rīkotajiem apmācību semināriem ir jābūt ar daudz praktiskāku ievirzi. LKA vairāk jāpiesaista labākos vietējos un ārvalstu kvalitātes ekspertus, kas varētu vadīt praktiskas ievirzes apmācības seminārus uzņēmējiem, attiecīgi sastādot apmācību programmu, kas nodrošinātu aizvien jaunu uzņēmēju iesaistīšanos brīvprātīgajā „kvalitātes kustībā”;
- 2) *samazināta dalības maksa ikgadējai kvalitātes jautājumiem veltītajai konferencei.* Dalības maksa MVU ir pārāk liela, kas nemotivē īpaši mazos uzņēmējus iesaistīties LKA rīkotajās konferencēs, lai iegūtu jaunāko informāciju par aktuālajiem jautājumiem kvalitātes nodrošināšanas un vadības jomā, ko šis uzņēmējs varētu piemērot savā komercdarbības praksē un veicinātu savu konkurētspēju. Dalības maksas samazināšana piesaistīs uzņēmējus, kuriem varētu interesēt kvalitātes nodrošināšanas un vadības jautājumi. Nodrošinot pietiekami plašu informāciju, organizatoriem ilgtermiņā kopējiem ieņēmumiem nevajadzētu kristies, ņemot vērā to, ka tiks piesaistīti jauni dalībnieki;
- 3) *samazināta dalības maksa Latvijas Kvalitātes balvas izcīņā.* Pašlaik šī maksa ir noteikta Ls 450 lielajiem un publiskā sektora uzņēmumiem, Ls 250 – mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Ir jāsamazina dalības maksu, kā arī jāizmanto komersantu iedalījumu saskaņā ar Eiropas Komisijas 2003.gada 6.maija Rekomendāciju 2003/361/EK par mikro, mazo un vidējo uzņēmumu definīciju. Šāda pieeja veicinātu dalībnieku skaitu balvas izcīņā, kā arī dotu pievienoto vērtību balvas izcīņas dalībniekiem, jo tos vērtētu kompetenti kvalitātes eksperti atbilstoši EKVF Biznesa Izcilības modelim;
- 4) *samazināta dažādu standartu cena.* Jāsamazina cena populārākajiem standartiem, piemēram, ISO 9001:2008 (54,15 LVL) un ISO 14001:2005 (31,07 LVL). Standartiem ir jābūt uzņēmējiem pieejamākiem, īpaši MVU. Valstij ar SIA „Standartizācijas, akreditācijas un metroloģijas centra” starpniecību jāatbalsta standartu cenu samazināšanu, piemēram, uz pusi (ISO 9001 standartam – 25 LVL, ISO 14001 standartam – 15 LVL). Šāda cena veicinās uzņēmēju interesi par kvalitātes nodrošināšanas jautājumiem, jo cena būs pieejamāka. Turklāt, valsts palīdzēs uzņēmējam spert pirmo soli „kvalitātes kustībā” un uzņēmējs, pēc iepazīšanās ar standartu, turpmāk varēs izvērtēt vai sistēmu ieviest pašu spēkiem vai pieaicināt konsultantus no privātā sektora (tirgū ir pieejams diezgan liels konsultāciju un sertificētāju uzņēmumu loks);
- 5) *uzņēmēju pieredzes apmaiņas programma Latvijā un ārvalstīs.* Šīs aktivitātes veikšanu jāuztic LKA, kas sevī pulcē biedrus (uzņēmumus). Šādas pieredzes apmaiņas vizītes uzņēmumos jānotiek starp LKA biedriem, kas veicinātu jaunu biedru iesaistīšanos un pieredzes gūšanu no citiem biedriem kvalitātes nodrošināšanas jautājumos. Šādu pieredzes apmaiņu jāizvērs arī ārpus Latvijas ar uzņēmumu apmeklējumiem ārvalstīs, gūstot pieredzi no citām valstīm. LKA jāorganizē atsevišķu nozaru pārstāvju grupu vizītes uz ārvalstu uzņēmumiem.

- Šādā veidā labā ražošanas un vadības prakse izplatīsies starp LKA biedriem un tas veicinātu kopējo LKA biedru kvalitātes konkurētspēju;
- 6) *atbalsts kvalitātes nodrošināšanas un vadības sistēmu praktiskajā ieviešanā.* Šāds atbalsts jāsniedz ar LKA starpniecību. Šajā atbalsta mehānismā LKA palīdzētu uzņēmumam uzsākt kvalitātes vadības sistēmas ieviešanu, izskaidrojot ieviešanas procesu un nepieciešamās veicamās darbības. Šajā atbalsta mehānismā jāparedz tikai pašu sistēmas izveides sākumu – papildus informāciju un nepieciešamās darbības, lai sagatavotos sistēmas ieviešanai un sistēmu ieviešanas konsultēšanu atstājot privātajam sektoram.
4. Lai veicinātu Latvijas uzņēmumu vadītāju interesi par kvalitātes nodrošināšanas un vadības jautājumiem, ar **LR Ekonomikas ministrijas** starpniecību jāveic šādi pasākumi līderības apakšfaktora realizācijai:
- 1) *ietekmīgu un autoratīvu uzņēmēju iesaistīšana „kvalitātes kustības” popularizēšanā.* Šī aktivitāte ietvertu sevī vadošu uzņēmumu vadītāju iesaistīšanos LKA rīkotajos pasākumos – lekcijas dažādos LKA rīkotajos apmācību semināros, uzrunas LKA rīkotajās konferencēs, kur šādu līderu klātbūtne apliecinātu pārējiem uzņēmējiem kvalitātes nozīmīgumu;
 - 2) *Latvijas Kvalitātes balvu pasniegšana valsts augstākās amatpersonas vai citi „līderi” (uzņēmumu vadītāji).* Latvijas Kvalitātes balvas pasniegšanā jāiesaista ne tikai veiksmīgo uzņēmumu vadītāji, bet arī valsts augstākās amatpersonas (Valsts prezidents, Ministru prezidents), tad tas norādīs uz pasākuma nozīmīgumu arī starptautiskā līmenī;
 - 3) *ikgadējā kvalitātes jautājumiem veltītajā konferencē uzstājas valsts augstākās amatpersonas.* Valsts augstāko amatpersonu (Valsts prezidents, Ministru prezidents) iesaistīšana norādīs uz pasākuma nozīmīgumu vietējā un arī starptautiskā līmenī.
5. Mediju apakšfaktors ir jāizmanto kā palīginstruments „kvalitātes kustības” popularizēšanai. Iepriekšminēto līderības pasākumu (piem., kvalitātes konferences, Latvijas Kvalitātes balvas pasniegšana) plašs atspoguļojums masu medijos veicinās kvalitātes ideju izplatīšanos uzņēmēju vidū, kā arī idejas nostiprināšanos sabiedrībā.
6. Lai nodrošinātu ceturkā „kvalitātes kustības” faktora augstākā izglītības apakšfaktora realizēšanu, kvalitātes nodrošināšanas un vadības priekšmeti jāiekļauj visām ekonomikas, vadības un citām ar uzņēmējdarbību saistītajās programmās, ar mērķi, nodrošināt potenciālos uzņēmējus ar priekšzināšanām par kvalitātes vadību un tās ekonomisko nozīmīgumu. Šāda priekšmetu esamība sniegs zināšanas topošajiem uzņēmējiem par stabilas un ilgtspējīgas uzņēmējdarbības veidošanu un attīstīšanu un radīs uzņēmējdarbības pamatprincipu un vērtību sistēmu.
7. Lai veicinātu eksporta tirgu noietu, jāveic šādi pasākumi:
- 1) valsts atbalsta uzņēmēju dalību dažādās starptautiskajās izstādēs, kur uzņēmēji varētu demonstrēt savas spējas tirgū piedāvāt augstas kvalitātes izstrādājumus;
 - 2) jauni tirgi un jauni pircēji jāmeklē ar Latvijas ārējo ekonomisko pārstāvniecību palīdzību;
 - 3) LR Ārlietu ministrijai jāveicina valsts tēla uzlabošana, jo Latvijas sliktā ekonomiskā situācija un valdības nespēja ātri pieņemt saimnieciskus lēmumus ir samazinājusi gan Latvijas reitingu, gan Latvijas uzņēmēju tēlu kopumā.
8. Lai veicinātu trešo Latvijas tautsaimniecības nozaru kvalitātes konkurētspēju veicinošajā pasākumu sistēmā iekļautā faktora „arodizglītība un inženierzinātnes” attīstību **LR Izglītības un zinātnes ministrijai** jāveic šādi pasākumi:

- 1) *Latvijā ir jāveicina arodizglītības kvalitāti un prestižu. Arodizglītība ir jāmodernizē, lai piesaistītu vairāk skolēnus, kas turpmāko karjeru varētu turpināt augstas kvalitātes ražošanā nozarēs;*
 - 2) *Latvijā ir jāveicina inženierzinātņu kvalitāti un prestižu. Gluži kā arodizglītībā ir nepieciešama modernas tehnoloģijas, tā arī inženierzinātnēs ir nepieciešamas modernas tehnoloģijas un pieeja zināšanām, lai spētu sagatavot augsti kvalificētus darbiniekus darbam modernās rūpnīcās;*
 - 3) *arodizglītība un inženierzinātnes sagatavo augstas kvalitātes speciālistus, kas spēj radīt augstas kvalitātes izstrādājumus modernās rūpnīcās.*
9. Latvijas Kvalitātes nodrošināšanas un paaugstināšanas stratēģijas izstrādes kontekstā, turpmākajos oficiālajos ziņojumos jāiekļauj nozaru kvalitātes konkurētspējas analīzi, izmantojot autora sastādīto kvalitātes konkurētspējas aprēķināšanas un novērtēšanas pieeju, lai pilnīgāk raksturoju Latvijas ekonomisko sniegumu.

UNIVERSITY OF LATVIA
FACULTY OF ECONOMICS AND MANAGEMENT
DEPARTMENT OF NATIONAL ECONOMY

Jānis Priede

**LATVIA'S ECONOMICAL BRANCHES EXPORTS
QUALITY COMPETITIVENESS ANALYSIS**

DISSERTATION SUMMERY

To obtain academic degree Doctor of economics (Dr. oec.)

Branch: Economics

Subbranch: National economy of Latvia

Scientific supervisor: Dr.oec., professor Roberts Škapars

RIGA 2010

Dissertation abstract

The aim of the research is to examine the quality of the goods links with competitiveness of business, industry and national economy, to evaluate quality competitiveness of the Latvian economy sectors in the European Union 15 countries market and to develop recommendations to promote the quality competitiveness of Latvia's economy sectors exports.

In the first chapter the author examines issues related to quality assurance and its role in promoting competitiveness. First section analyzes the concept of quality by looking at different views of scientists and experts of quality assurance, as well as an analysis of quality assurance methods and models of economic importance. In this section author included both the economic efficiency analysis, and historical information on national experiences in promoting the economy by using quality as a key competitiveness factor. In the second section author examines the quality link to the competitiveness by analyzing the studies of various authors on quality competitiveness, as well as developed author's approach to the measurement and evaluation of Latvia's economy quality competitiveness.

The second chapter is devoted to quality assurance issues in Latvia as well as characterization of economic sectors exports and calculations and analysis of quality competitiveness of these sectors. First section deals with the quality situation in Latvia starting with the National Quality Assurance program approved in 1994 and ending with the latest information on a voluntary quality management system implementation rates in various economical sectors and their gains. In the second section author describes the main sectors of Latvia's economy exports. Author describes four groups of goods: agricultural and food products, wood and wood products, metal and metal products and chemical products (pharmaceuticals, organic and inorganic chemicals), which occupies a major share of total Latvian exports to the EU-15 countries. In the third section author makes calculations and draw conclusions about the quality competitiveness of Latvia's exports.

The third chapter is devoted to proposals for the development of Latvia's economy sectors quality competitiveness. In the first section author drew up complex proposals for quality assurance activities in order to raise the quality competitiveness of Latvia's economy sectors export. In the second section author identified and evaluated the potential of the Latvian economy sectors with high export quality competitiveness, which could become a priority of the Latvian economy.

References - 136 titles. The paper includes 123 figures and 5 tables.

General characteristics of the Dissertation

In 2009, the world's financial problems continued to affect the Latvia's economy into recession. Three quarters of 2009, GDP fell by 18.6%. However, compared with the beginning of 2009, economic activity reduction is not so strong. 3rd quarter of 2009, compared with the previous quarter, GDP has shrunk by 4%. Latvia's economy since the highest point at the end of 2007, GDP contracted by almost a quarter share, and the economy is currently on the level of year 2005.

The economic downturn continues in the neighborhood. Lithuania in year 2009 3rd quarter GDP was by 14.2% and Estonia by 15.6% less than the 3rd quarter of year 2008.

Important is fact that the second half of year 2009 in the developed world began to emerge of positive trends. Economic activity increased greatly contributed to the monetary and fiscal policy stimulus, which was introduced in early stages of recession. Global economic growth also contributed to the resumption of world trade recovery.

Latvia's GDP reduction in years 2008 and 2009, three quarters was highest in the EU. This is due to the large balance of payments current account deficit in the creation of rapid growth in previous years. Depletions of financial inflows, a sharp private consumption and investment and substantial reduction made economic adjustment in the form of goods and services exports and imports balance sheet improvement while the decline in economic activity, declining domestic demand.

This is clearly reflected in the dynamics of domestic demand, which continues to rapidly decline. Internal demand for 3rd quarter of year 2009 was 29.3% lower than in the first quarter of year 2008 (compared to 2nd quarter of year 2009 was by 26.1% and 19.8% for 1st quarter less than year 2008 of the respective quarters). Private consumption fell for the eight quarters in a row, while the reduction rate increases. Three quarters of year 2009, private consumption has fallen by 23.6%. Public consumption during the same period has decreased overall by 6.9%, and particularly rapidly - by 12.4% in the 3rd quarter of year 2009 declined (compared to the 3rd quarter of year 2008).

Significantly decrease of domestic demand, shrinking goods and services import volumes. Overall, three quarters of year 2009, imports are 36.3% lower than the previous corresponding period. Gradually improving economic situation in most of our major trading partner, there is a slight increase in exports. 3rd quarter of year 2009 compared to 2nd quarter of year 2009, its volumes have grown by 1%. However, compared to 3rd quarter of year 2008, export volumes are 14.7% lower.

Internal demand has shrunk due to external imbalances. Foreign trade deficit in year 2009 nine months, compared with a year earlier, has dropped by nearly 11 percentage points and was 7.5% of GDP, which was much more rapid import than export reduction. Year 2009, 11 months of exports and imports at current prices were respectively 25% and 42% lower than in the previous 11 months.

In recent years an increasing number states that Latvia will lose its global competitiveness in the rapidly growing labor costs. Production unit cost of labor (PUCL) is one of competitiveness (as a country as a whole, as well as individual industries) characterizing the performance. Growth rates suggest that the Latvia and other Baltic countries are losing competitiveness in EU. Labor cost growth in the Latvia's labor outflow and inflow of capital effects, which in turn is the depth of integration of EU and world markets result. Since year 2006, real PULC in Latvia grew by 33.6%, in Estonia - 25%, and in Lithuania - 6%. While average in the EU it decreased by 2.3%. By year 2007, real PUCL increase was mainly due to the fact that

average labor costs rose faster than productivity. Productivity growth slowdown trend was observed in year 2006. In year 2008, in Latvia and other Baltic countries the real PUCL grow.

Decline in demand in domestic and foreign markets have a negative impact on commodity markets.

As a result of economic crises, now there is a labor cost reductions in Latvia. Compared with the year 2008 fourth quarter, fourth quarter of the year 2009 average monthly gross wage in the country declined by 12.1% - from 500 to 440 lats. The average monthly gross wage in the public sector fell by 23.7% - from 607 to 463 lats, including the general government sector - by 28.4% - from 586 to 420 lats. In the private sector it has declined by 5% - from 447 to 424 lats.

Year 2009 fourth quarter compared with the corresponding period of year 2008, the average monthly gross wage in the country has fallen the most in sectors such as education - by 34.9%, public administration and defense and compulsory social insurance - by 25.6%, health and social work - by 18.3%, arts, entertainment and recreation - by 17.8% as well as water supply, sewerage, waste management and remediation - by 13.8%.

Data for the Baltic countries, shows that in the fourth quarter of 2009 compared with the corresponding period of 2008, the average monthly gross wages and salaries decreased most in Latvia - by 12.1% - from 712 to 626 euros (from 499.82 to 439.45 lats), in Lithuania - 8.7% - from 672 to 614 euros (from 471.74 to 431.03 lats), and in Estonia - 6.5% - from 838 to 783 euros (from 588.27 to 549.67 lats), thus the Baltic states gradually recover the cost competitiveness.

The author believes that Latvia should change its low-cost competitive strategy, because so far it has not acquitted itself. As the Austrian scientist Karl Aiginger in his studies of competitiveness claim that Europe must accept the fact that it is high labor cost region and must focus on high-quality manufacturing of goods and services, which sell in countries with high income levels.

Various works of foreign researchers (P.Swan, M.Spence, I.Shesinsky, M.Masa, S.Rozen, J.Sutton, K.Krishna, T.Winston, A.Sheikt, J.Mein, D.Darlin, K .Sheety, E.Stail, M.Buehler, T.Peters, R.Woterson, R.Basel, F.Viersem, J.Kay, J.Klachek, J.Pleva, M.Mares, J.Vanos, M.Hill, Z.Drabek, A.Olechowsky, K.Aiginger, J.Hallak, P.Scott, J.Sivadasan, A.Kumar, J.Motvani, K.Douglas, N.Das, J.Kandogan, M.Jansen, M .Landesman) and the Latvian researchers' work (U.Rutkaste, K.Benkovskis, A.Kanepajs, G.Davidsons, D.Solovjov) has already been made studies in the field of quality and export competitiveness, demonstrating the importance of quality of export in competitiveness, thereby indicating a low-cost competitive strategy alternatives.

Many countries in the world's history has shown that the economy had been successful based on the quality of exportable products (most outstanding examples - Japan and Germany), Latvia does not follow these good examples and currently in Latvia's legislation do not define the place and role of quality in enhancing the competitiveness of Latvia. Ministry of Economics of Latvia had the idea of developing quality assurance strategy, but due to various circumstances it is still not developed. Author believes that this is the time to develop the quality assurance strategy and identify the work to be done to ensure the growth in exports of products with high quality and high added value, especially for high-income countries. This is a good moment to implement ideas, now that Latvia has improved foreign trade balance (in October 2009 only -40.9 million Euros), while such strategy development and implementation will change Latvia's competitiveness model and promote high quality and high value-added product exports.

The subject of research is the Latvian economy sectors.

The object of the research is the export quality competitiveness of Latvian economy sectors.

The aim of the research is to examine the quality of the goods links with competitiveness of business, industry and national economy, to evaluate quality competitiveness of the Latvia's economy sectors in the European Union 15 countries market and to develop recommendations to promote the quality competitiveness of Latvia's economy sectors exports.

To achieve the aim of the research it is required to fulfill the following **tasks**:

- 1) evaluate the literature and practice described in-use quality assurance and evaluation tools, and draw conclusions about its economic importance;
- 2) study and summarize the scientific literature outlined the quality concept and its classification;
- 3) ascertain the quality assurance experience in the world and the importance of quality competitiveness;
- 4) evaluate the quality situation in Latvia, identify key challenges and development opportunities;
- 5) explore the main sectors of Latvia's economy and make calculations and analysis of the sectoral export quality competitiveness;
- 6) determine the potential sectors of the Latvia's economy with high export quality and competitiveness to prepare recommendations for actions to promote quality competitiveness of the economy.

Limitations of the research: the research work of quality assurance issues and Latvia's economic sectors will be addressed only to the extent that it is necessary to explore, analyze, and evaluate the Latvia's export quality competitiveness.

Theoretical and methodological basis of a special economic and management literature, Latvia's and foreign scientists published research papers and studies, scientific conferences and seminars materials, Republic of Latvia legislation, Latvia's and international standards, the Bank of Latvia studies, the Latvian Association for Quality collected information, the Republic of Latvia Central Statistical Bureau and the European statistical office Eurostat data, as well as other international organizations data and methodological materials.

To successfully achieve the goal and fulfill the tasks set of the following **research methods** were used:

- 1) **monographs method** of information collection and compilation of the quality and competitiveness and the influencing factors. This method made it possible to carry out a detailed study of the object, based on scientific literature and research analysis;
- 2) **logical - constructive method** of formal logic, opinions and laws. From the logical - constructive methods of study author used the deductive method, which allowed the separation of the object under study in the essential characteristics which hampers the exploration of the object;
- 3) **statistical analysis techniques: structural analysis** and **regression analysis**. These methods commonly used by the author in the second and third chapters in the analysis of the Latvia's economic sectors and those sectors export quality competitiveness;
- 4) **expert method** used Latvia's quality expert opinion to determine the current situation in the quality assurance in Latvia as well as possible future action to increase quality competitiveness of Latvia. Expert survey results were used to prepare proposals to promote quality competitiveness of Latvia in the third chapter;

- 5) **graphical method** (graphics design, image building, etc.) in this work showed the existence of correlation phenomena, and disclose the nature of relationships and shapes. Author widely used this method in all chapters.

The **study period** covers the period from the year 2000 until October of the year 2009. Author most recently updated data in February 2010, therefore the data in Eurostat database was available only until October 2009. Information on the full years were analyzed until year 2008. Empirical data collection periods from the 2003 until 2005 and from the 2008 until 2009.

Novelties:

1. Developed definitions of the "quality competitiveness", "export quality competitiveness" and the "quality movement".
2. Created a theoretical model of quality assurance cycle of economic and management that reflects the stages to be taken to achieve excellence in business.
3. Using the author survey of quality costs and other indicators, theoretically and practically justified economic efficiency of the various quality assurance and management systems and tools in the business.
4. Developed author's approach to the evaluation of quality competitiveness of export goods. Using this approach, a comprehensive Latvia's economic sectors of export quality competitiveness analysis was made, and identified potential sectors / product groups, indicating a high quality of exported goods.
5. Developed composite indicator to assess the quality competitiveness of exportable goods in different industries and economic level.
6. With the assistance of expert method identified the main problems in quality assurance field in Latvia, and prepared recommendations for necessary action, which is summarized in the author's measures system to enhance the quality competitiveness of the Latvia's economy.
7. Prepared recommendations for the Latvian Quality assurance and improvement strategy.

Research hypothesis: the quality competitiveness by improving the quality of exportable goods and value added exports contribute to growth.

The **thesis** put forth for defense:

- 1) quality assurance is a key contributor to competitive factors;
- 2) usage of various quality instruments raising economic performance;
- 3) the unit value and market share are objective indicators of quality competitiveness assessment and comparison with other countries;
- 4) quality improvement is an essential prerequisite for promoting the competitiveness and export development of industries with high added value.

Dissertation practical importance:

Dissertation results on the quality competitiveness can be used to set priority / aided sectors at the national level, as well as the quality competitiveness comparisons with other countries.

Dissertation results can be used for the Latvian Quality assurance and improvement strategy.

Prepared doctoral thesis can be used in different institutions to improve efficiency and quality of Latvia's entrepreneurs.

Dissertation results can be used in the preparation of study courses on quality management and competitiveness issues for both management science and economic science students.

The research results approbation

The dissertation-related main **scientific publications**:

1. Priede J., Škapars R. Quality competitiveness of Latvia and strategy to improve it// European Integration Studies. – Kaunas: Kaunas University of Technology, 2009. – No.3 – p. 201. -209., ISSN 1822 – 8402
2. Priede J. Quality competitiveness of the Baltic States// Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges: Conference Proceedings. – Tallinn: Tallinn University of Technology, 2009. – 14 p., ISBN 978-9949-430-28-4
3. Priede J. Quality Assurance with Six Sigma// Baltic Business and Social – Economic Development 2008: Conference Proceedings/ Editors: G.Prause, T.Muravska. – Berlin: Berliner Wissenschafts-Verlag GmbH, 2009. – p. 56. -65., ISBN 978-3-8305-1743-6
4. Priede J. Development of quality management thinking in the Baltic States// Business and Management'2008: Conference Proceedings. – Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2008. – p. 706. -709., ISBN 978-9955-28-268-6

On the scientific results of the work reported in the following **international scientific conferences**:

6. International Scientific Conference „Economies of Central and Eastern Europe: Convergence, Opportunities and Challenges”, Tallinn University of Technology Tallinn School of Economics and Business Administration, Tallinn, Estonia, June 14 – 16, 2009.
7. The 7th International Scientific Conference „Legal, political and economic initiatives towards Europe of knowledge”, Kaunas University of Technology Institute of Europe, Kaunas, Lithuania, April 24, 2009.
8. The 4th International Scientific Conference “Baltic Business and Social – Economic Development”, University of Latvia and University of Technology, Business and Design Wismar Business School, Riga, Latvia, September 30 – October 1, 2008.
9. The 5th International Scientific Conference “Business and Management '2008”, Vilnius Gediminas Technical University, Vilnius, Lithuania, May 16 – 17, 2008.
10. International Scientific Conference „Enlargement of the European Union in the Baltic Sea Region: Social and Economic Challenges and Opportunities”, Riga, Latvia, June 20, 2003.

On the scientific results of the work reported in the following **University of Latvia annual scientific conferences**:

1. University of Latvia 68th Scientific Conference, Riga, Latvian, February 11, 2010.
2. University of Latvia 68th Scientific Conference, Riga, Latvian, 10 February 2010.
3. University of Latvia 67th Scientific Conference, Riga, Latvian, February 12, 2009.
4. University of Latvia 67th Scientific Conference, Riga, Latvian, February 5, 2009.
5. University of Latvia 65th Scientific Conference, Riga, Latvian, February 8, 2007.
6. University of Latvia 64th Scientific Conference, Riga, Latvian, February 9, 2006.
7. University of Latvia 63rd Scientific Conference, Riga, Latvian, February 4, 2005.

8. University of Latvia 62nd Scientific Conference, Riga, Latvian, February 6, 2004.

Research projects to which dissertation have been linked:

1. University of Latvia funded research project Nr.42-ZP110-070 "International and European Union tax policy on legal and economic aspects and their impact on the Latvian business environment" (2008./2009.).
2. University of Latvia funded research project Nr.Y2-22AP44-070 "Social and human capital as a pull factor for the competitiveness of Latvian transition to a knowledge economy of the Lisbon Strategy" (2006).
3. University of Latvia funded research project Nr.Y2-2199912-070 "The Latvian economic restructuring challenges in the new economy" (2005).

Scientific literature sources

The paper used in the scientific literature on the quality and economic efficiency of data processing methods, Latvia's law, the Republic of Latvia Central Statistical Bureau, the Ministry of Economic Republic of Latvia and the European statistical office Eurostat data, the Latvian Association for Quality collected information, as well as various companies unpublished materials. Used following scientific journals: An International Business Journal incorporating Journal of Global Competitiveness", "Journal of Economics and Business", "Benchmarking: An International Journal", "European Management Journal", "Managing Service Quality", The TQM Magazine" , "International Journal of Quality & Reliability Management", "Measuring Business Excellence", "Managerial Auditing Journal", "Journal of Economic Studies", "European Journal of Marketing", "Journal of Industrial Technology" and others.

Main Guidelines of the Dissertation

1. Quality and its role in enhancing the competitiveness

The concept of quality is now very topical. It occurs everywhere where there is a question of any product or service, economic sectors or the country's economic competitiveness in general. Quality concepts have defined many scientists (E.Deming, J.Juran, F.Crosby, K.Ishikawa, A.Feigenbaum, J.Stuart, W.Stephenson, R.Schroder, D.Garvin, V.Bras, K.Aiginger) and this definition is different with different nuances. The quality concept is very roomy, so its definition is to provide additional information on areas in which quality is viewed. Author, gathering information on the quality concept, quality in this study has defined as follows: "Quality is a characteristic set of products that meet specific country, industry and company standards and processes as well as justifying and exceeds the customers' needs and expectations, which increases their desire to pay more for a given good."

Author analyzing many studies on the concepts of quality and distinction, has developed its own quality assurance cycle model of economy and management fields (Fig.1.).

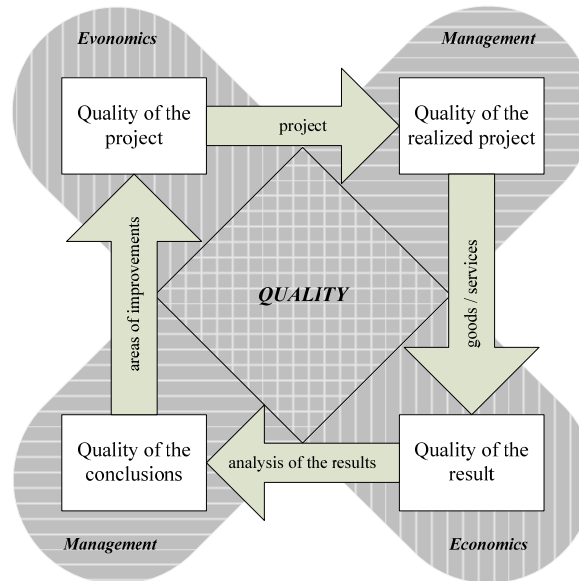

Fig.1. The quality assurance cycle of economic and management fields [Composed by author]

The author believes that the quality assurance cycle of business conducted between the economic and management fields. Of course, these areas are not strictly separable, but in each set in the cycle one of the areas dominate. In preparing Figure 1 author quality assurance cycle began with the project quality. The project is a crucial element of any successful proceedings, because the project is set at both the feasibility and the process of moving. The second phase of the author's view is the quality of the realized project. At this stage there are two main aspects: first, at this stage is extremely important to realize exactly the entire plan's intentions, and secondly, the second phase has no importance if the project were not initially developed sufficient quality. This means that these steps are carried out smoothly to provide the maximum benefit. Outcome stage, of course, is judged the quality of the results - their relevance to the original plan. Analysis of the results, in turn, enters the fourth stage, where is the conclusions on the results.

The ideal production process / service appropriate conclusion would be one - the results comply with planned and improvements are not needed. But in reality improvements are observed almost always. Therefore, if in the fourth stage there are deviations from the plan, it means that the conclusions appear in proposals back into the project, where is made the necessary corrections. This is how author sees quality assurance cycle, which basically corresponds with the ISO 9001 model - continually improvements.

Author in research examines the most popular quality management systems Latvia and world, such as ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, HACCP, Six Sigma, Total quality management, as well as the necessary effectiveness assessment tools, such as EFQM Business Excellence model and quality costs which help to reveal economic efficiency of the management systems. Economic efficiency study of the management systems is revealed by analyzing the conducted studies in this area (EFQM, British Quality Foundation, J.Wisner, S.Ekin) and by the author research in Latvia's enterprises. The studies conducted revealed that the companies which has introduced any of the quality management systems, economic performance is better than those companies that such system did not introduced, which shows the importance of the quality in business.

Simple almost any market survey will reveal that the companies compete among themselves with the offered quality and price, and that often the high prices can be explained by the high quality. Major contribution to economic literature with this approach of quality models gave an American scientist Peter C. Swan.

Various works of foreign researchers (P.Swan, M.Spence, I.Shesinsky, M.Masa, S.Rozen, J.Satton, K.Krishna, T.Winston, A.Sheikt, J.Mein, D.Darlin, K .Sheety, E.Stail, M.Buehler, T.Peters, R.Woterson, R.Basel, F.Viersem, J.Kay, J.Klachek, J.Pleva, M.Mares, J.Vanos, M.Hill, Z.Drabek, A.Olechowsky, K.Aiginger, J.Hallak, P.Scott, J.Sivadasan, A.Kumar, J.Motvani, K.Douglas, N.Das, J.Kandogan, M.Jansen, M .Landesman) and the Latvian researchers' work (U.Rutkaste, K.Benkovskis, A.Kanepajs, G.Davidsons, D.Solovjov) has already been made studies in the quality and export competitiveness. The study results confirm that one of the most effective strategies for national competitiveness is a high quality rather than low-cost strategy. These studies used economic theories assume that higher prices reflect higher quality. Of course, this relationship may be affected by many factors such as differences in demand curves in a variety of goods quality, market structure differences in different quality segments, including market barriers, quality, flexibility and customer loyalty for a specific brand in a short period of time may not respond to price changes.

The concept of quality competitiveness of many authors of the studies are defined and evaluated similarly, but with different approaches. Authors in this study, the country / industry / quality competitiveness of its exports defined as follows: "The export quality competitiveness is the country / sector / company's ability to increase product quality, while increasing export market share".

To make the Latvia's economy sectors of export quality competitiveness analysis, author used a package of indicators: the export unit values and market shares relationship, which generally characterize the quality competitiveness.

Author of the study used the export unit value calculation formula:

$$UV_{\text{export}} = \frac{\text{Exports, EUR}}{\text{Exports, 100 kg}} \quad (1.)$$

Formula (1.) reflects the price of a country's is able to sell 100 kg of exported goods in export market. Subject to the assumptions of this study, a higher UV(export) reflects higher quality goods to be exported. Formula (1.) reflects the overall quality, so evaluating the use of this formula, the author concludes that it has its own drawbacks and limitations of use:

- 1) the formulas for analyzing trade between countries with different economic structures, for example, between Latvia and Germany, can not reveal the true quality competitiveness;
- 2) use the formula by analyzing the trade sector or large groups can not reveal the true quality of competitiveness, because in the same industry or trade group may have very different products with different value-added, as well as other factors.

To address these shortcomings in the use, author in further researches will improve both the approach and take the goods of export quality competitiveness of the more detailed analysis of the commodity groups that could better describe the specific quality of products competitiveness in the export market.

A survey of the Latvia's overall and individual sectors of its export quality competitiveness author chose the following key indicators, which generally characterize the quality of competitiveness: UV(export) and market share, the correlation in absolute terms and in addition used the model for the assessment of relative changes in these parameters (Fig.2).

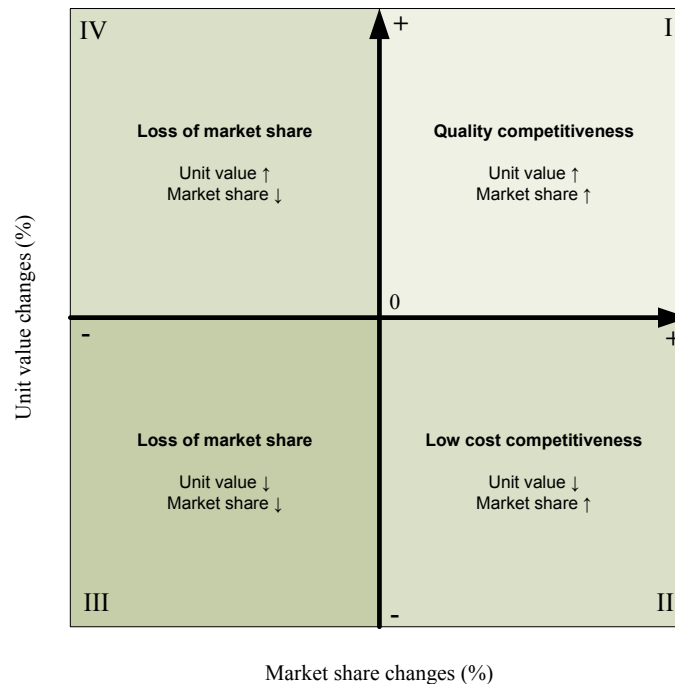

Fig.2. Quality evaluation model of quality competitiveness [Composed by author]

As shown in Figure 2, I segment is characterized by the quality competitiveness of products, in this segment the higher unit value provides greater market share, so buyers are willing to pay more for higher quality products. II segment reflects low cost competitiveness. Segment III is characterized by loss of market share despite the low price. Segment IV is characterized by loss of market share, regardless of product quality. In this case, loss of market share (customer reluctance to buy the product) can be explained by an inappropriate price-quality ratio, or are not properly selected outlets for the product.

2. Quality assurance in the Latvian economy

Latvia has suspended the national quality assurance program for the funding shortfall. Currently, the quality is the challenge of promoting regulatory compliance regulated and the voluntary sector, as well as improve the regulatory framework in line with European Union requirements, taking into account the national market and economic needs, thereby providing a market for the product and the compliance, facilitating business competitiveness of and lowering the barriers to interstate trade.

Latvia's quality system is governed by the Law on Conformity Assessment, Standardization Law and the Law on the measurements unity as well as deriving the laws of the Cabinet. The main policy directions:

- 1) conformity assessment infrastructure (including testing and calibration laboratories, inspection and certification bodies, environmental verifiers) and the Latvia's economy needs to protect consumers and the environment of the poor quality products and services that promote the competitiveness of enterprises and increase the reliability of Latvia's producers' output and the Latvia's merchant services provided;
- 2) informative and advisory base authorized giving;
- 3) national accreditation, standardization and metrology institution's participation in international organizations, ensuring their international recognition and Latvia's quality system compliance with international requirements;
- 4) national metrology standard base maintenance and international comparisons to ensure the required measurement, as well as protect people from inaccurate measurements;
- 5) quality management, environmental and other voluntary quality system for the promotion of enterprises to provide high-quality production, service provision and therefore Latvia's merchant's competitiveness in international markets;
- 6) market surveillance systems development, to ensure a level playing field for all market participants and protect consumers from potential operators of unfair competition.

The author believes that currently lack is provided in Paragraph 5 of the policy implementation, promoting various voluntary quality management system. One of the most common quality management systems in the world are ISO 9001. The introduction of this standard in the Baltic countries is shown in Figure 3.

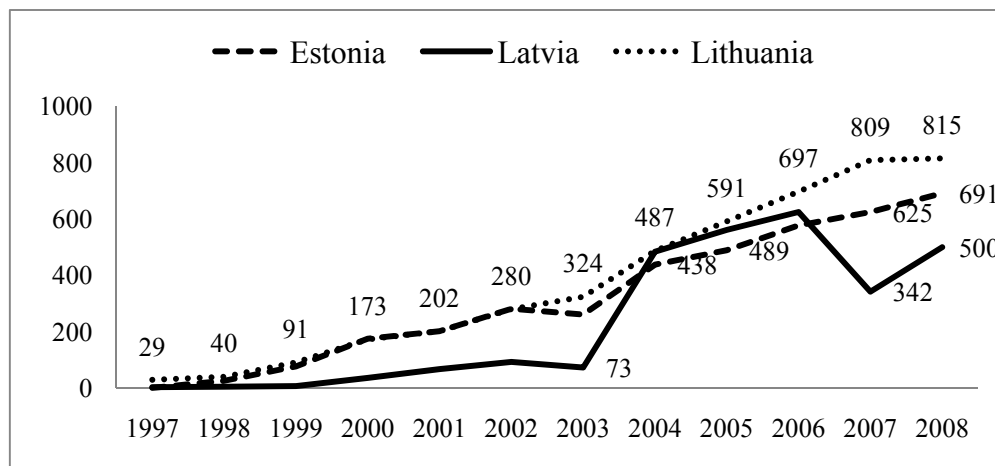

Fig.3. Issued ISO 9001 certificate number in the Baltic States

As shown in Figure 3, the Baltic States leader in the ISO 9001 standard in terms of implementation is Lithuania with 815 certified companies and organizations in 2008. In second place is Estonia, where in 2008 was certified 691 companies and organizations. By contrast, the situation in Latvia in recent years has been highly variable, just as the situation in the Latvia's economy. Starting with year 2003, Latvia rapidly increased the number of certified companies - from 73 companies in year 2003 to 484 firms in year 2004 (+563%), 561 company in year 2005 (+16% compared to year 2004) and 625 companies in year 2006 (+11% compared with year 2005). But year 2007 was marked by a sharp drop during which in the country was only 342 companies certified under ISO 9001 standard requirements (-45% compared to year 2006), which is an absolute reduction of 283 certified companies, but in year 2008 certified companies number increased again to 500 companies.

The author criticizes the underlying reduction in the number of certified companies in year 2007, and sees this as a significant problem - the lack successfully implemented quality management systems that ensure sustainable business. This points to the inferior quality of the knowledge of the entrepreneurs, as well as the formal approach to quality management system maintenance.

Problems with the quality issues also appear during the Latvia's and certain economic sectors export quality competitiveness analysis.

Baltic exports to the EU-15 countries, the unit value is calculated by month from January 2000 to October 2009 is shown in Figure 4.

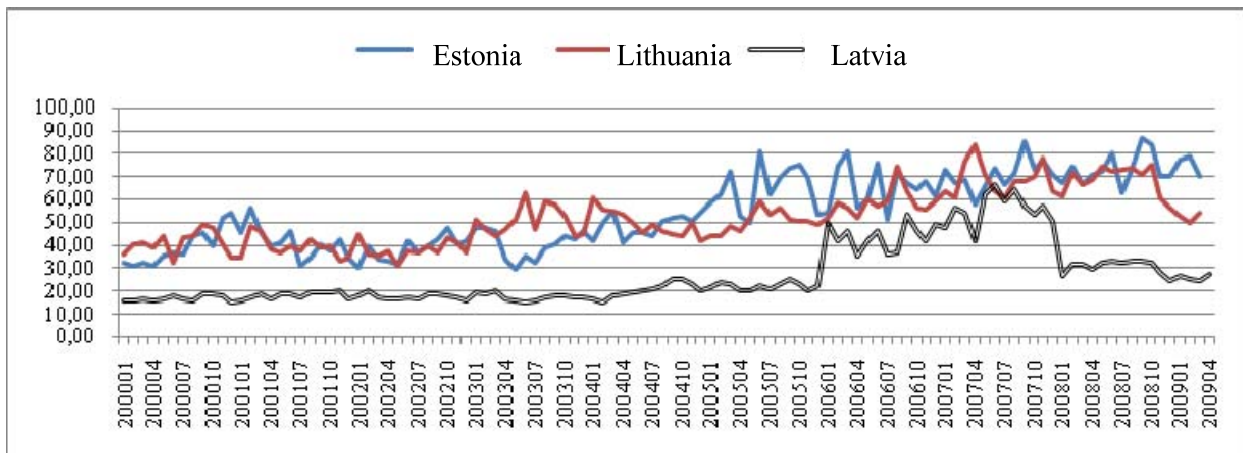

Fig.4. Baltic States exports to the EU-15 countries, unit value per month (01.2000-10.2009), EUR/100kg [estimated author]

As shown in Figure 4, Lithuania's and Estonia's export unit value is higher than the Latvia's exported products, and hence, according to author developed definition of quality, Lithuania and Estonia is manufacturing higher quality product and the EU-15 countries buyers are willing to pay for them more. Latvia's exportable products unit value on average is two times lower than in Lithuania and Estonia, except for the period from November 2005 until January 2008 when the Latvia's export unit value increased sharply and almost reached Lithuania's and Estonia's level (above 50 EUR / 100 kg). This rapid growth is explained by the unit value of the rapid growth of wood and wood products industry.

Lithuania and Estonia has not only a higher unit value than Latvia, but also a larger market share in the EU-15 countries (Fig.5.).

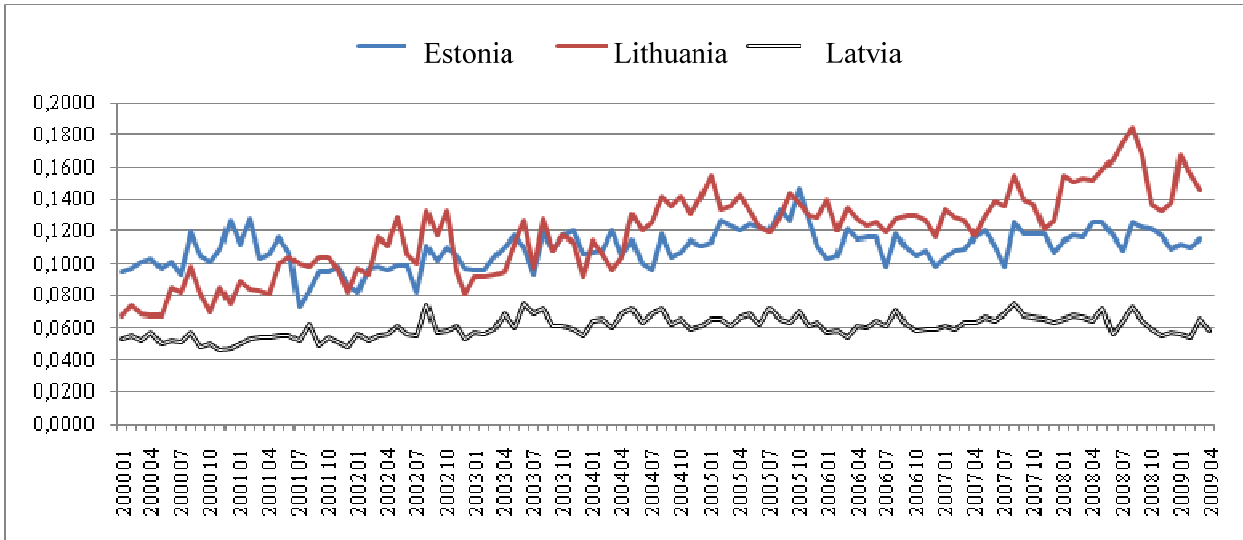

Fig.5. Baltic States market share in the EU-15 import market by months (01.2000-10.2009), the percentage [estimated author]

As shown in Figure 5, the Latvia's market share since January 2000 to October 2009 is not specifically changed - it fluctuates around 0.06% of total EU-15 imports.

To verify the overall quality of the Baltic States author will examine the quality competitiveness - relationship between changes in unit value and market share. If the unit value will increase and the market share increase, then it shows the quality competitiveness.

The relationship between the Baltic countries' export unit value (EUR/100 kg) and market share in EU-15 countries (%) per month is shown in Figure 6.

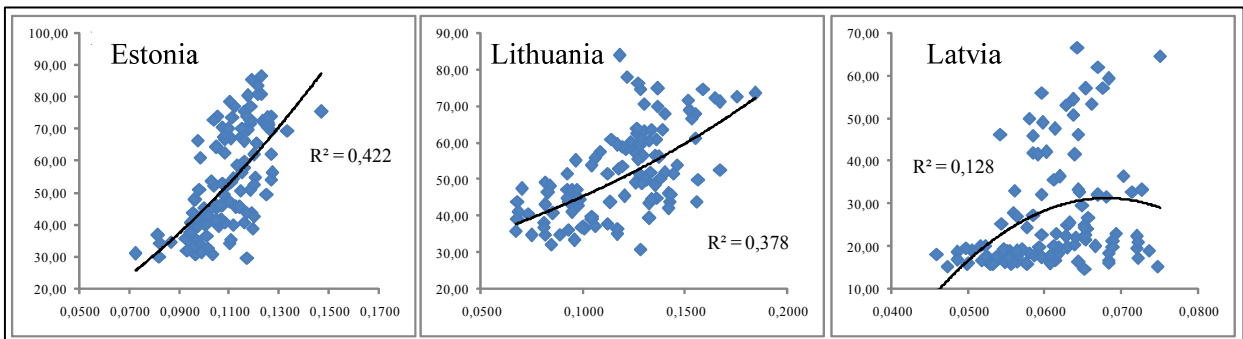

Fig.6. The relationship between the Baltic countries' export unit value (EUR/100 kg) and market share in EU-15 countries (%) data over the months (01.2000-10.2009) [estimated author]

Figure 6 shows that the coefficients of determination in all three Baltic countries are small (Estonia $R^2=0,422$, Lithuania $R^2=0,378$ and Latvia $R^2=0,128$) and the correlation coefficients (Estonia $R=0,6496$, Lithuania $R=0,6148$ and Latvia $R=0,3577$) suggests that Latvia has no correlation between the export unit value (EUR/100 kg) and market share (%), while in Lithuania and Estonia from these data is difficult to directly determine the quality competitiveness.

Author calculated, using monthly data, but possibly monthly data does not reflect the true relationship, because the change in value within a month makes no major impact on market share. Therefore, the author examined the Baltic countries' export unit value (EUR/100 kg) and market share in EU-15 countries (%) relationships, using data over the years (Fig. 7).

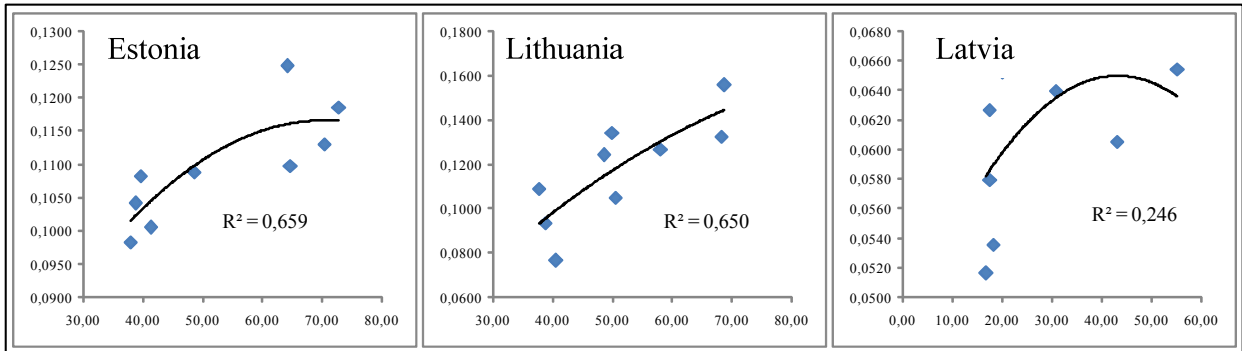

Fig.7. The relationship between the Baltic countries' export unit value (EUR/100 kg) and market share in EU-15 countries (%) data by years (2000-2008) [estimated author]

As shown in Figure 7, the results confirm the author's assertion about the market response time, because the correlations are better use of data by year (coefficients of determination Estonia $R^2=0,659$, Lithuania $R^2=0,650$ and Latvia $R^2 = 0,246$; correlation coefficients Estonia $R=0,8118$, Lithuania $R=0,8062$, and Latvia $R=0,4960$). As show correlation coefficients in case of Estonia and Lithuania export unit value impact on market share changes have been observed, but in the case of Latvia, they still indicate that there is no correlation between the export unit value (EUR/100 kg) and market share (%).

Looking at the Latvia's export quality competitiveness, author described the quality competitiveness using assessment model (Fig.2). The results are shown in Figure 8.

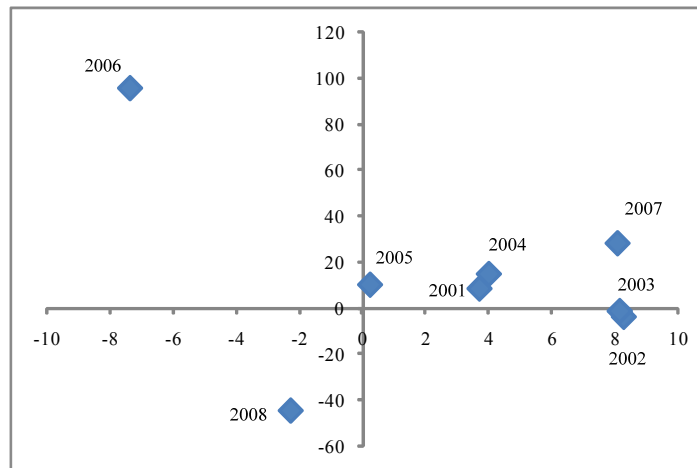

Fig.8. Latvia's exports to the EU-15 countries, the unit value change (% , vertical axis) and changes in market share (% , horizontal axis) [estimated author]

Despite the fact that previously it was found that there was no correlation between the Latvia's export unit value (EUR/100 kg) and market share (%), information on individual years, however, reflects the competitive nature. Figure 8 shows that Latvia's exports have showed a quality competitiveness in years 2001, 2004, 2005 and 2007, when the increase in unit value also increased market share, so in those years, Latvia's exports successfully competed in the EU-15 market.

The lower cost was provided to increase market share in years 2002 and 2003. By contrast, market share was lost in 2006 with unit value increase and in year 2008 the unit values fall.

The author, in addition to the already discussed indicators of Latvia's export quality competitiveness included information on Latvia's export and import unit values (Fig.9).

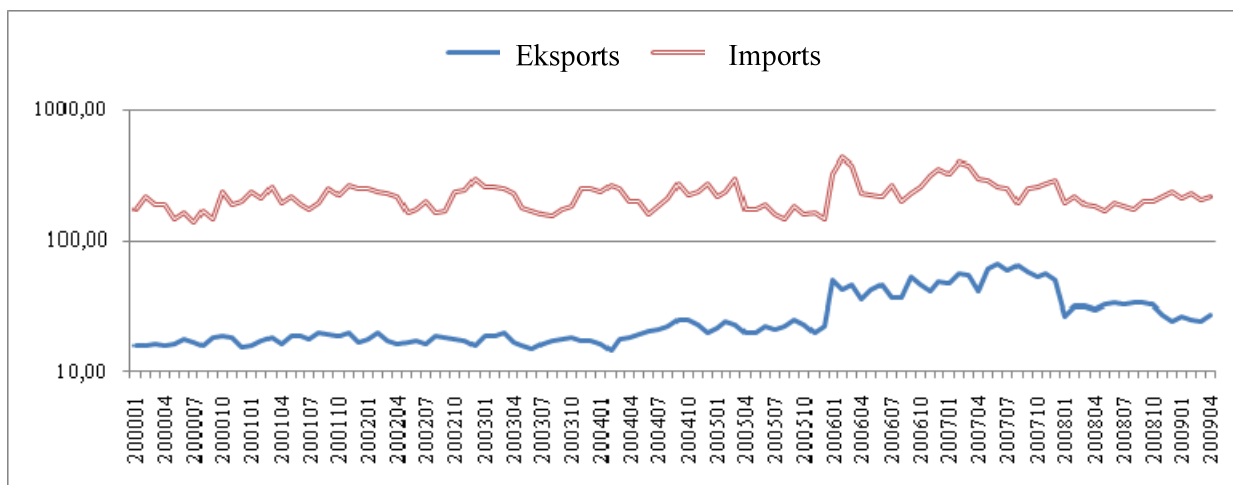

Fig.9. Latvian trade with the EU-15 countries, unit value per month (01.2000-10.2009), 100 kg [estimated author]

As shown in Figure 9, Latvia's export unit value is far below the imported product unit value. On April 2009 Latvia's exportable products unit value was 27,28 EUR/100 kg, while imported goods unit value was 217,09 EUR/100 kg. This is a significant difference that leads to addressing the necessary measures for Latvia's exported products have higher added value and higher quality.

During the analysis of competitiveness in key export sectors of the Latvian economy / commodity groups (agricultural and food products, wood and wood products, metals and articles, chemical industry and its cross-products), author found that the quality competitiveness is seen in two sectors / product groups: metals and its products, and pharmaceuticals. The rest of the industry / trade group did not show the quality competitiveness.

3. Activities to increase quality competitiveness of Latvian economic sectors

Quality is strategically a very important dimension and it is one of the key determinants of competitiveness.

The importance of quality competitiveness of Latvia's enterprises was also confirmed by the author's quality expert survey in 2004 and 2009.

2009's study aimed to clarify the Latvia's leading quality expert views on the problems that currently hinder the involvement of entrepreneurs in "quality movement", as well as the activities required to promote quality competitiveness of Latvia's economy sectors. The fact that such actions are necessary showed estimates of export quality competitiveness of the Latvia's different economical branches to the EU-15 market.

Expert survey results are taken into account in the developing Latvia's economy sectoral measures system to enhance the quality competitiveness (Fig.10.).

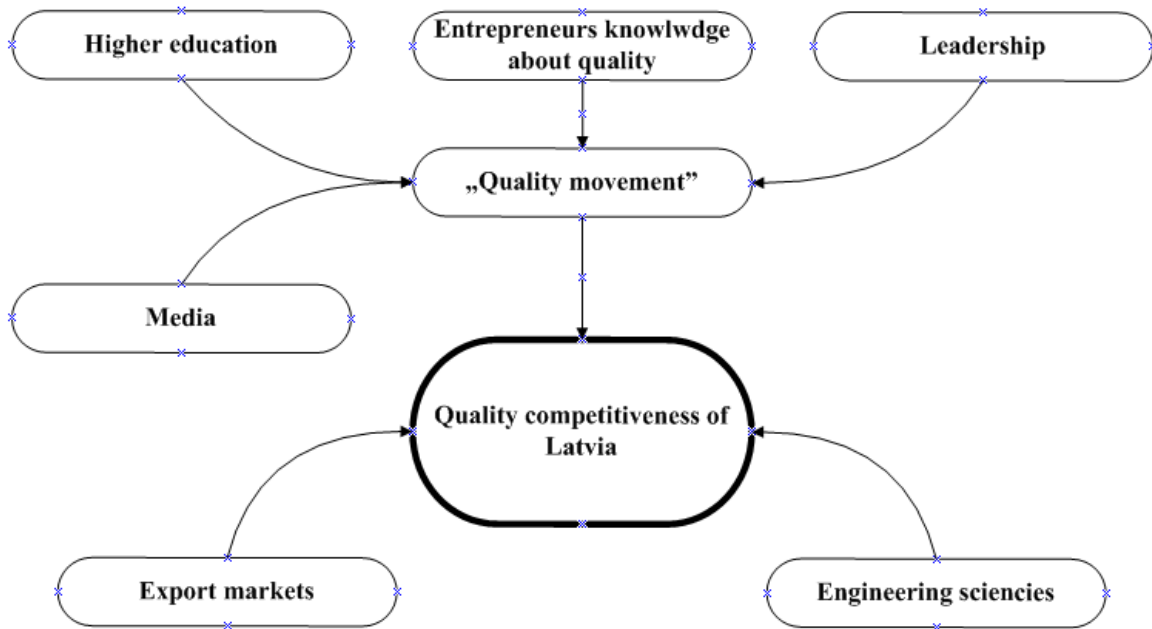

Fig.10. Latvia's economy sectoral measures system to enhance the quality competitiveness
[Composed by author]

Figure 10 shows the Latvia's economy sectoral measures system to enhance the quality competitiveness, which included activities are directly focused on the promotion of Latvian economic sectors export quality competitiveness.

Author in the Latvia's economy sectoral measures system to enhance the quality competitiveness have included the three main quality competitiveness contributing factors - "quality movement", the export market as well as engineering. "Quality movement" author defined as follows: "Quality movement is a set of measures aimed at entrepreneurs, students and general public awareness of quality management and assurance issues in order to facilitate continuous improvement and excellence in implementation of the principles in business".

Latvia's economy sectoral measures system to enhance the quality competitiveness can be used for creating the Latvian Quality assurance and improvement strategy on the national level, it implies a complex set of measures which facilitate the realization will promote economic competitiveness.

To calculate the potential priority sectors that produce high-quality competitiveness author used Eurostat external trade database with HS2 - HS4 breakdown, which is available in 99 trade groups. The author has examined these groups of goods and analyzed which groups of export unit value is similar to or higher than the import unit value and the results showed the following groups have good performance:

1. Soaps, detergents, waxes, candles.
2. Plastics and plastic articles.
3. Furs and fur products.
4. Knitted garments and fabrics.
5. Clothing and fabrics (except knits).
6. Glass and glass products.
7. Electrical equipment and components, audio and TV equipment.
8. Ships, boats and floating structures.

These commodity groups exported goods are of higher quality than the imported goods, so the industry should be supported, but the percentage in total Latvian exports are relatively small (Soaps, detergents, waxes, candles – 0,65%; Plastics and plastic articles – 1,38 % of fur and fur products – 0,34; knitted garments and fabrics, 2,17%, Clothing and Fabrics – 2,79%; Glass and glass products – 1,6% Electrical equipment and components, audio and TV equipment – 3,67%; Ships, boats and floating structures – 0,47%). While some of that trade group draw up a small part of Latvian exports, the trade group together draw up 13,07% of the total exports to the EU-15, which is a considerable amount, so the author believes that producers are able to produce high quality and high value added products should be supported by state and involved in "quality movement".

Main conclusions and recommendations

Based on the work accomplished within the study the following main **conclusions** can be expressed that confirm he stated research *hypothesis* and *thesis*:

1. The quality concept has many definitions. Scientists have tried to decipher in detail the concept of quality within the values and determine their impact on the overall product and service quality as well as the country's competitiveness as a whole. Author, gathering information on the quality concept, quality of this study is defined as follows: "Quality is a characteristic set of products that meet specific country, industry and company standards and processes as well as justifying and exceeds the customers' needs and expectations, which increases their desire to pay more for a given good".
2. To achieve outstanding results in the field of quality, many scientists have developed recommendations to facilitate the operators of this goal. Philip Crosby, Edward Deming and Joseph Juran is famous scientists who have studied the quality issues and developed guidelines on quality assurance. On quality issues is working also ISO, which has created a series of standards that help businesses ensure the necessary level of quality.
3. Until now, foreign researchers work (P.Swan, M.Spence, I.Shesinsky, M.Masa, S.Rozen, J.Satton, K.Krishna, T.Winston, A.Sheikt, J.Mein, D.Darlin, K.Sheety, E.Stail, M.Buehler, T.Peters, R.Woterson, R.Basel, F.Viersem, J.Kay, J.Klachek, J.Pleva, M.Mares, J.Vanos, M.Hill, Z.Drabek, A.Olechowsky, K.Aiginger, J.Hallak, P.Scott, J.Sivadasan, A.Kumar, J.Motvani, K.Douglas, N.Das, J.Kandogan, M.Jansen, M.Landesman) and Latvian researchers' work (U.Rutkaste, K.Benkovskis, A.Kanepajs, G.Davidson, D. Solovjov) has already been made in the quality and export competitiveness studies. The study results confirm that one of the most effective strategies for national competitiveness is a high quality rather than low-cost strategy.
4. Despite the fact that many researchers have already carried out studies of quality competitiveness, these studies used different methodologies, because over time it was perfected, so it prevents the comparison of the results. Moreover, until now studies of the methodology used does not always reflect the quality competitiveness nuances.
5. So far, studies on the quality competitiveness were not perfect, so the author developed the approach for assessing the quality competitiveness based on unit values and market shares relationship.
6. The problem faced by businesses in Europe and also in Latvia - a large commercial grade, which prevents the etrepreneurs to increase their manufactured products and service quality level.
7. Latvian quality system governed by the Law on Conformity Assessment, Standardization Law and the Law on the measurements unity. But the State is not made sufficient activity

in voluntary quality management system and other quality tools implementation in Latvia's enterprises (at the state level is not developed and implemented quality assurance programs or strategies), as well as the Latvian Association for Quality activities are not effective enough to involve Latvian enterprises in the "quality movement".

8. Latvia since 1999 hasn't had a positive trade balance. The main difference between the export and import values were reached in July 2007 (-537.9 million. EUR). October 2009, this difference accounted for a mere -40.9 million. EUR, and such a difference last time was in year 2004.
9. In 2008, the largest share of Latvian exports by value were wood and wood products (22.5%), metals and articles thereof (14.6%), agricultural and food products (14.4%), machinery and appliances (11%), the chemical industry and its cross-products (7.4%), transport equipment (7%), textiles and textile products (6.7%), stone, plaster, cement, glass and ceramic products (1.9%), paper mass of wood, paper and paperboard (1.7%). Other goods accounted for 12.4% of total exports.
10. Export quality competitiveness of the Baltic States has been observed at the level of Estonia and Lithuania, where unit value changes affected the market share of the EU-15 value changes. Latvia's exports of such a correlation were not observed.
11. Latvia showed the quality competitiveness of only two of the studied groups of exported goods: metals and articles thereof, as well as pharmaceuticals, where unit value changes affected the market share of the EU-15 changes.
12. Latvian export unit value is far below the imported product unit value. Since April 2009 the Latvian exportable products in the unit value was 27,28 EUR/100 kg, while imported, goods unit value was 217,09 EUR/100 kg. This points to the need to take steps to promote higher added value and higher quality of Latvia's exported products.
13. Industry / product group, which currently produce very good results in quality in terms of competitiveness include: Soaps, detergents, waxes, candles, plastic and plastic articles of fur and fur articles, knitted garments and fabrics, clothes and fabrics, glass and glass products, electrical equipment, accessories and parts, audio and TV equipment; Ships boats and floating structures. This industry / trade groups of export quality is similar to or higher than the imported products quality, but they have a very small proportion of the total export value.
14. Currently, both the Latvia's side and business side does not deal adequately with the quality issues that would significantly boost the quality competitiveness, as well as the negative trade balance reduction.
15. Latvian entrepreneurs' lack of knowledge about quality management issues are one of the main barriers to business involvement in "quality movement".

Based on the work accomplished within the study the corresponding recommendations can be made for the promotion of the quality competitiveness of Latvia:

1. Latvia has to gradually abandon the low-cost competitive strategy and focus on high-quality strategy. Such a change of strategy Ministry of Regional Development and Local Government to be incorporated into Latvian Sustainable Development Strategy (currently under construction), the Latvian National Development Plan and the Ministry of Economy, this issue must be incorporated into the Latvian Industrial Development Guidelines, the Latvian small and medium enterprise development policy guidelines, the Latvian Export Promotion Policy Guidelines for Business Competitiveness and Innovation Promotion Programme, the Latvian Export Promotion Programme, as well as other national development instruments.

2. The Ministry of Economy must develop the Latvia's Quality assurance and improvement strategy, based on the author developed Latvian economic sectors measures system to enhance the quality competitiveness, which will promote the Latvia's economy sectoral trade quality competitiveness in export markets.
3. To promote knowledge of Latvia's entrepreneurs on quality assurance, governance and its economic importance, six key steps must be taken to exercised by the Ministry of Economy:
 - 1) reduced membership fee for the training courses to local and foreign experts. With the aid of the Latvian Association for Quality to reduce the various courses and training seminars, participation fees, to encourage new business involvement in activities organized LAQ. Reduced membership fees will provide a greater interest in the part of SMEs. LAQ organized training workshops should have a more practical orientation. LAQ must more attract the best local and foreign quality experts who would manage the practical orientation training seminars for entrepreneurs, to engage them in voluntary "quality movement";
 - 2) reduced membership fee for the annual conference on quality. Entry fee is too high for SMEs. Membership fee reduction will attract entrepreneurs who might be interested in the quality and management issues;
 - 3) reduced membership fee for the Latvian Quality Award. Currently. Such approach would encourage the numbers of participants, as well as give added value prize contest participants, since they are competently assess by quality experts according with EFQM Business Excellence Model;
 - 4) reduced the price of different standards. Need to reduce the price of popular standards such as ISO 9001:2008 (54.15 LVL) and ISO 14001:2005 (31.07 LVL). Standards must be accessible to entrepreneurs and, especially to SMEs. Such price policy will host an interest in quality issues. Moreover, the State will help the entrepreneur to take the first step in the "quality movement";
 - 5) host exchange program for Latvian and foreign countries. Carrying out these activities should be entrusted to LAQ, which involves gathering the members (firms). Such an exchange site visits would take place between members of the LAQ, which would encourage new members;
 - 6) support quality assurance and quality management systems in the practical implementation. Such support should be provided through the LAQ. This support mechanism LAQ would help the company to launch the quality management system, explaining the implementation process and the necessary actions.
4. To promote the interest of Latvia's business managers for quality assurance and quality control issues following measures with the Ministry of Economy must be made:
 - 1) influential and authoritative business involvement in "quality movement" promotion. This activity comprising the senior business managers involved in events organized by LAQ - LAQ organized lectures in various training seminars, speeches LAQ hosted conferences where the leaders show the presence to other entrepreneurs the importance of quality;
 - 2) Latvian Quality Award presented by senior national officials or other "leaders" (corporate executives). Latvian Quality Award should involve not only the successful entrepreneurs, but also senior officials (the President, the Prime Minister), then this will indicate the significance of the event at the international level;

- 3) at annual quality conference speaker are higher state officials. National Senior Officials (State President, the Prime Minister) involvement points to the significance of the event locally and internationally as well.
5. Media subfactor must be used as tool to promote "quality movement". Leadership of the above measures (quality conferences, the Latvian Quality Awards) wide coverage in mass media contribute to the spread of quality ideas among entrepreneurs, as well as the idea in society.
6. To ensure that the fourth "quality movement" factor higher education subfactor implementation, quality assurance and control subjects included in all economic, management and other business-related programs that aim to provide potential entrepreneurs with a grounding in quality management and its economic importance. The existence of such objects would provide expertise for entrepreneurs' stable and sustainable business creation and development, and create a business framework and value systems.
7. In order to stimulate export market outlets, following measures must be taken:
 - 1) state support business participation in various international exhibitions, where entrepreneurs can demonstrate their ability to market high quality products;
 - 2) new markets and new buyers search through Latvian foreign economic assistance missions;
 - 3) Ministry of Foreign Affairs must promote the national image of Latvia because of poor economic situation and the government's failure to promptly take economic decisions have reduced the ratings of both the Latvian and Latvian entrepreneurs image as a whole.
8. To promote the third of the Latvian economy sectoral quality system, "engineering sciences" the Ministry of Education and Science should take the following actions:
 - 1) promote vocational education quality and prestige. Vocational education should be modernized to attract more students in future career could continue high-quality production sectors;
 - 2) promote the engineering quality and prestige. On the vocational needs of modern technology, it also requires the engineering of modern technology and access to knowledge to be able to prepare highly qualified staff to work in modern factories;
 - 3) prepare high quality professionals capable of providing high quality products.
9. Quality competitiveness analysis should be included in formal reports to better characterize the Latvia's economic performance.